

# *Yunan Başbakanı Gunaris'in Sorgu Tutanaklarında Batı Anadolu'daki Yunan Yenilgisinin Nedenleri*

*Resul YAVUZ\**

Doç. Dr., Bandırma Onyedİ Eylöl Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Faköltesi-Tarih Bölümü, Balıkesir

E-Mail: ryavuz@bandirma.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-7177-8547

*Mehmet KARAYAMAN*

Prof. Dr., Bandırma Onyedİ Eylöl Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Faköltesi-Tarih Bölümü, Balıkesir

E-Mail: mkarayaman@bandirma.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-9730-5000

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 30.07.2024 Kabul Tarihi / Accepted: 10.09.2025

## **ÖZ**

YAVUZ, Resul; KARAYAMAN, Mehmet, **Yunan Başbakanı Gunaris'in Sorgu Tutanaklarında Batı Anadolu'daki Yunan Yenilgisinin Nedenleri**, CTAD, Yıl 21, Sayı 43 (Güz 2025), s. 919-950.

Yunanistan'ın kuruluşundan itibaren, Megali İdea fıkırinde somutlaşan yayılmacı politikaları, Birinci Dünya Savaşının sonunda tekrar gün yüzüne çıkmıştır. Venizelos'un girişimleriyle İtilaf Devletlerinin desteğini ve onayını

---

\* Sorumlu yazar / Corresponding author

alan Yunanistan, 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'e asker çıkartarak kısa sürede Batı Anadolu'yu işgal etmiştir. Türk Milletinin, Mustafa Kemal Paşa öncülüğünde işgallere karşı yürüttüğü Millî Mücadele sonunda ağır bir darbe alan Yunanistan, Anadolu topraklarını terk etmek zorunda kalmıştır. Yunanistan tarihinde “Küçük Asya Felaketi” olarak nitelendirilen başarısızlık sonrasında askerî bir idare işbaşına gelmiştir. Yeni idarenin ilk işi, başarısızlığın nedenlerini araştırarak sorumluları cezalandırmak olmuştur. Bu süreçte, 14 Kasım 1920 tarihinde yapılan seçimlerle iktidara gelen Venizelos'un muhalifleri suçlamaların ana hedefi haline gelmiş ve yargılama sonunda başta Gunaris olmak üzere, Venizelos'a muhalif dönemin önde gelen bakanları ve komutanları idam edilmiştir. Çalışmamızda, 13 Kasım 1922 tarihinde başlayan yargılama sürecinde dönemin önemli muhalif isimlerinden politikacı Dimitrios Gunaris tarafından kaleme alınan 67 sayfalık savunma metni esas alınmıştır. İngiliz Ulusal Arşivinde bulunan belgede, Gunaris'e yöneltilen suçlamalar ve verilen cevaplar yer almaktadır. Savunma metninde yer alan bilgilerden yola çıkarak Millî Mücadele sırasında Yunanistan'da yaşanan siyasi mücadeleler, Anadolu'daki direnişe karşı izlenen politikalar, başta İngiltere olmak üzere İtilaf Devletleri ile ilişkiler, yaşanan mali sıkıntılar, iç politikada yaşanan çekişmeler, Batı Anadolu'daki askerî başarısızlığın nedenleri ile ilgili bilgiler bulunmaktadır.

*Anahtar Kelimeler:* Yunanistan, Küçük Asya Felaketi, Albay Plastiras, Albay Gonatas, Kral Konstantin, Dimitrios Gounaris.

### ABSTRACT

YAVUZ, Resul; KARAYAMAN, Mehmet, **Reasons for the Greek Defeat in Western Anatolia on the Interrogation Minutes of Gounaris, the Greek Prime Minister**, CTAD, Year 21, Issue 43 (Fall 2025), pp. 919-950.

The expansionist policies of Greece, which were embodied in the idea of Megali Idea since its foundation, resurfaced at the end of the First World War. Greece, which received the support and approval of the Entente States through the initiatives of Venizelos, landed troops in Izmir on 15 May 1919 and occupied Western Anatolia in a short time. Greece, which suffered a heavy blow at the end of the National Struggle waged by the Turkish Nation against the occupations under the leadership of Mustafa Kemal Pasha, had to leave the Anatolian lands. After the failure, which was characterised as the 'Asia Minor Disaster' in Greek history, a military administration came to power. The first task of the new administration was to investigate the reasons for the failure and punish those responsible. In this process, the opponents of Venizelos, who came to power with the elections held on 14 November 1920, became the main target of the accusations and at the end of the trial, the leading ministers and commanders of the period who opposed Venizelos, especially Gunaris, were executed. Our study is based on the 67-page defence text written by the

politician Dimitrios Gunaris, one of the most important opposition figures of the period, during the trial that started on 13 November 1922. The document, which is in the British National Archives, contains the accusations against Gunaris and the answers given. Based on the information contained in the defence text, the study provides insight into the political struggles in Greece during the War of Independence, the policies pursued against the resistance in Anatolia, relations with the Entente Powers, especially Britain, financial difficulties, domestic political conflicts, and the reasons for the military failure in Western Anatolia.

**Keywords:** Greece, Asia Minor Catastrophe, Colonel Plastiras, Colonel Gonatas, King Constantine, Dimitrios Gounaris.

## Giriş

1829 yılında Osmanlı Devleti ile Rusya arasında imzalanan Edirne Antlaşmasıyla bağımsızlığına kavuşan Yunanistan, büyük devletlerin de yardımıyla, yayılcı bir politika izleyerek başkenti İstanbul olan büyük Bizans Devleti hayalini (*Megali İdea*) gerçekleştirmeye çalışmıştır. 1897 yılında Osmanlı Devleti ile yapılan savaşta alınan yenilgi her ne kadar Yunanistan'ın genişleme düşüncesini bir süre sekteye uğratsa da 1912-1913 yılları arasında meydana gelen Balkan Savaşları, Yunanistan'ın Balkanlar'daki topraklarını iki kat daha büyütmesine imkân sağlamıştır.<sup>1</sup>

1913 yılında Kral George'un Selanik'te bir akıl hastası tarafından öldürülmesi, Yunan Krallığına büyük oğlu Konstantin'in getirilmesi ile Yunanistan'ın iç siyasetinde derin kırılmalara sebep olan değişiklikleri meydana getirmiştir. Konstantin, Alman İmparatoru II. Wilhem'in kız kardeşi Sofia ile evliydi, aynı zamanda Berlin'de aldığı eğitime bağlı olarak Alman hayranı birisiydi.<sup>2</sup> Siyasi hayattan uzak kalma konusunda babasıyla aynı fikirde olmayan yeni Kral, Balkan Savaşları sona erdiğinde, kardeşleri Prens Georgios ve Prens Nikolaos'un teşvik ve tahrikleriyle Yunanistan'ın zengin ailelerine mensup eski politikacılarını etrafına toplayarak, Venizelos'a karşı bir cephe oluşturmuştu. Bu

<sup>1</sup> Hasan Demirhan, *Yunanistan'da Emperyalist Karga (1914-1918)*, İdil Yayınları, 2012, s. 29; Oğuz Kalelioğlu, "Türk-Yunan İlişkileri ve Megali İdea", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt 11, Sayı 41, Mayıs 2008, s. 105-123.

<sup>2</sup> Alexander Anastasius Pallis, *Yunanlıların Anadolu Macerası (1915-1922)*, Çev. Orhan Azizoğlu, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1995, s. 28-29.

tarihten itibaren Sarayın mensupları ile birlikte eski siyasiler, ülkenin siyasi, toplumsal ve ekonomik hayatına müdahaleye başlamışlardı.<sup>3</sup>

İngiltere, 1915 yılı içerisinde çeşitli defalar Venizelos’a savaşa kendi yanlarında girmesi durumunda, Yunanistan’a İzmir ve çevresi ile Kıbrıs vadedilmişti.<sup>4</sup> Venizelos, savaşın çok kısa sürede biteceğini ve İtilaf Devletlerinin kazanacağı düşünmekteydi. Savaşa girme taraftarı olan Venizelos, düşüncelerini Krala anlatmak ve savaşa İtilaf Devletleri yanında girmeye ikna etmek için birçok defa rapor iletmesine rağmen Kral Konstantin ve taraftarlarını ikna edememiştir.<sup>5</sup> Venizelos, raporlarından birinde Batı Anadolu’ya ele geçiren büyük bir Yunanistan’ın sahip olacağı avantajları Krala sunmuştur.<sup>6</sup> Fakat, Kral Konstantin ve onun destekçileri Yunanistan’ın savaşa girmeyip tarafsız kalmasını savunmuştur. Onların düşüncesine göre, Megali İdea yayılcılık bağlamında değil, ülkenin gelişmesi anlamında düşünülmeliydi ve “*küçük ama saygın bir Yunanistan*” fikri Megali İdea ile örtüşmeliydi.<sup>7</sup>

Kral Konstantin ve Venizelos arasında Birinci Dünya Savaşı’na katılma konusundaki görüş ayrılıkları, bir süre sonra ülkede ciddi boyutlarda bir toplumsal kamplaşmanın tohumlarını atmıştı. “*Ethnikos Dibamos/Ulusal Bölünme*” olarak Yunan literatürüne geçen bu kamplaşma, Yunan Başbakanı ile Yunan Kralı’nın dış politikada farklı yönelimler sergilemelerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan ideolojik anlaşmazlığın bir ürünü olarak görülmüş<sup>8</sup> ve ülke siyasetinde İngiliz ve Alman yanlısı iki grubun ortaya çıkarak birbirleri ile kıyasıya mücadele etmesine yol açmıştı.<sup>9</sup>

İngiliz ve Fransız hükümetlerinin Bulgaristan ve Yunanistan’ı kendi yanlarında savaşa sokmak için nota vermesi, Yunanistan’da zaten var olan siyasi gerginliği daha da artırmıştı. Neticede, Eylül 1915’te yapılan seçimler sonunda başbakanlığa getirilen Venizelos, İngiliz ve Fransız hükümet yetkilileri ile görüşerek onlara Sırbistan’a yardım için Selanik’e asker çıkarmalarını önermişti.

<sup>3</sup> Çiğdem Kılıçoğlu Cihangir, “Yunanistan’da Monarşi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 58, Bahar, 2016, s. 99-110.

<sup>4</sup> Pallis, *age.* s. 29.

<sup>5</sup> Venizelos’un Krala sunduğu raporlar hakkında bilgi için bk. Demirhan, *age.*, s. 94-102.

<sup>6</sup> Michael Llewellyn Smith, *Yunan Düşü.*, Çeviren Halil İnal, Ayraç Yayınları, Ankara, 2002, s. 82.

<sup>7</sup> Cihangir, *agm.*, s. 111.

<sup>8</sup> Aynı yer.

<sup>9</sup> Bu konuda Yunanistan’daki tartışmalar için bk. Özgür Rençberler, *Yunanistan’da Ulusal Ayrışma Söylemlerinin Eleştirel Çözümlemesi: Venizelos ve Metaksas Hesaplaşması*, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balkan Çalışmaları Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Edirne, 2021, s. 160-182.

Öneriyi kabul eden İngiliz ve Fransızlar, halkın hayret dolu bakışları arasında Selanik'e asker çıkararak tarafsızlığını sürdüren Yunanistan'ı büyük bir sıkıntıya sokmuşlardı. Ülke toprakları İttifak ve İtilaf askerlerinin nüfuz alanları haline gelerek, yer yer işgallere maruz kalmıştı. İngiliz ve Fransızların yardımı ile Venizelos, 9 Ekim 1916'da Selanik'te ayrı bir hükümet kurduğunu ilan ederek, Atina'daki Yunan hükümetine açıkça meydan okudu. Bu durum, ülkenin yönetsel manada fiili olarak ikiye ayrılması demekti.<sup>10</sup>

23 Kasım 1916'da Selanik'te kurulan Venizelos hükümeti Almanya'ya savaş ilan ettiğini açıklayınca Kral Konstantin, gücünün azaldığını fark etmekle birlikte ülkenin daha fazla tarafsız kalamayacağını anlamıştı. Ancak Konstantin, ülkenin adım adım bir iç savaşa doğru sürüklendiğini de görmekteydi. Durum bu haldeyken, İngiliz ve Fransızlar, Venizelos hükümetinin tüm ülkede egemen olması için bir taraftan başkente abluka uygularken, diğer taraftan da 1 Aralık 1916'da Pire Limanı'na asker çıkararak Atina içlerine doğru ilerlemeye başlamışlardı. Kral Konstantin, İtilaf Devletleri ile uzlaşmaya varmış, tahttan küçük oğlu Alexander lehine feragat ederek, 14 Haziran 1917'de ülkeden ayrılmıştı. Venizelos, 27 Haziran 1917 günü bir taraftan hükümetini kurarken diğer taraftan da aynı gün, Kral Alexander'ın onayını alarak İttifak Devletlerine savaş ilan etmişti. Venizelos yönetimi, 1 Temmuz 1917'de ise Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ederek Makedonya Cephesine asker göndermişti.<sup>11</sup>

Yunanistan, savaştan sonra kendisine vaat edilenleri alabilmek için Ocak 1919'da toplanan Paris Barış Konferansı'nda İtilaf Devletlerinden taleplerinin yerine getirilmesini istemişti. Venizelos, çekilen sıkıntıların neticesinde mukafatını almak için Paris'te Yunan delegelerinin başındaydı. Venizelos, Güney Arnavutluk olarak bilinen Kuzey Epir Bölgesi'ni yeniden hakimiyeti altına alarak Bulgaristan'ın elinde olan Batı Trakya ve Osmanlı egemenliğinde olan Doğu Trakya Bölgelerinde çeşitli nüfus istatistikileri göstererek hakimiyet kurmak istiyordu. Bunlara ilaveten İtalya'nın elinde olan Oniki Ada ile İzmir merkezli Batı Anadolu'yu da kendi nüfuz alanı içerisinde görmek istiyordu.<sup>12</sup> Venizelos, Paris'te Batı Anadolu'daki amacına erişebilmek için resmi olarak Anadolu Rumlarının güvenliğini sağlamak, bölgede huzur ortamı tesis etmek olarak işgal gerekçesini lanse etse de esasta bu topraklar üzerinden elde edilecek

<sup>10</sup> Yunanistan'ı Birinci Dünya Savaşı'na sürükleyen gelişmeler için bk. Demirhan, *age.*, s. 159-172.

<sup>11</sup> *age.*, s. 184.

<sup>12</sup> Andrew Dalby, *Eleftheros Venizelos 1919-1923 Barış Görüşmeleri ve Sonrası*, Çev. Dinçer Demirkent, Akılçelen Kitaplar Yayınları, Ankara, 2014, s. 81.

kazançlarla Büyük Yunanistan'ın ekonomik olarak kalkınmasının önünü açmak niyetindeydi.<sup>13</sup>

Nihayet yürütülen diplomasi neticesinde İtilaf Devletleri, 6 Mayıs'ta Yunan kuvvetlerinin İzmir'e asker çıkarmasına izin vermiş, böylece iç çalkantılarından bir türlü kurtulamayan Yunanistan, Batı Anadolu'da sonu kendisi için büyük felaketlere sebep olacak bir maceraya doğru yelken açmıştı.<sup>14</sup> İşgali, Anadolu içlerine kadar genişletmeye çalışan Yunanistan, Kuva-yı Milliye birliklerinin direnişi ile karşılaşmıştı. Venizelos, Paris'te ülkesine vaat edilenlerin de ötesine geçerek, Sevr Antlaşmasını kabul etmeyen ve Mustafa Kemal Paşa önderliğinde bir araya gelen Türk birliklerini dize getirme niyetindeydi.

Bu arada Kral Alexander'ın, 2 Ekim 1920'de sarayında bir maymun tarafından ısırılması ve 25 Ekim 1920 tarihinde hayatını kaybetmesi, babası Konstantin'in yeniden tahta gelmesi ihtimalini doğurmuştu. Venizelos, Kralın ölümü üzerine Meclisi toplayarak Amiral Koundouriotis'in Kral naibi olarak seçilmesini sağlarken<sup>15</sup> seçim atmosferine giren ülkede Kralın ölümü Venizelos'u oldukça zor durumda bıraktı. Öyle ki Gunaris, Stratos, Rallis ve diğer muhalif kesimler böyle bir ortamda Venizelos'a ağır suçlamalarla yüklenerek onu savaş yanlısı politikalarından dolayı eleştirmekte ve seçimleri kazanmaları durumunda Konstantin'i tahta çıkarmak için halkoylamasına gidebileceklerinden bahsederek destek toplamaya ve kitleleri harekete geçirmeye çalışmışlardı.<sup>16</sup> Buna karşı Venizelos ise halka yönelik yaptığı konuşmalarda Konstantin'in tahta getirilmesi ile birlikte yaşanabilecek olgulara dikkat çekmiş, ülkede ciddi bir iç savaşın çıkabileceğinden, İtilaf Devletleri ile ilişkilerin ve Sırbistan ile yapılan antlaşmanın bozulabileceğinden, altı ay içerisinde İzmir ve çevresi ile Makedonya ve Epir'in kaybedebileceğinden bahsederek ülkeyi bekleyen tehlikeleri sıralamıştı.<sup>17</sup>

<sup>13</sup> Esra Özsüer, *Megali İdea*, Kronik Kitap, İstanbul, 2025, s. 212.

<sup>14</sup> Paul C. Helmreich, *Sevr Entrikaları*, Çeviren Şerif EROL, Sabah Kitapları Yayınları, İstanbul, 1996, s. 71-72: Yunanistan'ın İzmir ve çevresine yönelik Paris'teki talepleri için bk. Esra Özsüer, "Eleftherios Venizelos'un Hatratında Paris Barış Konferansı ve İzmir'in Yunanlara Bırakılma Kararı", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 59 (Cumhuriyet'in 100. Yılı Özel Sayısı), Konya, 2023, s. 284-295; Özsüer, *age.* s. 165-226.

<sup>15</sup> Smith, *age.* s. 203.

<sup>16</sup> Nilüfer Erdem, *Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Hareketi (1919-1923)*, Derlem Yayınları, İstanbul, 2010, s. 281.

<sup>17</sup> Erdem, *age.* s. 281.

Yunanistan'da, muhaliflerin Konstantin'in liderliğinde Anadolu'daki savaşı son vererek “*çocuklarımızı geri getireceğiz*”<sup>18</sup> sloganına karşılık Venizelos ve taraftarlarının muhalifler gelirse ülkede iç savaşın çıkacağı korkusunun salındığı bir atmosferde meclis 23 Eylül'de feshedilerek, Gunaris gibi muhalif siyasi sürgünlerin tutuklanma tehlikesi olmadan ülkeye gelerek serbestçe seçime katılabilecekleri ilan edildi.<sup>19</sup> Zaten Sevr Antlaşması sonrasında Yunanistan'a kazandırdıkları ile millî kahraman ilan edilen Venizelos da konumunu güçlendirmek için -ve aynı zamanda halkına Sevr Antlaşması imzalandıktan sonra seçimlerin yapılacağına dair söz verdiği için- seçime gitme taraftarıydı. Neticede 14 Kasım 1920'de yapılan seçimlerde Venizelos, beklemediği bir yenilgi alarak iktidarını kaybetti. Seçim sonuçları, sadece Venizelos taraftarları için değil ona muhalif olan tüm kesimler için büyük bir sürpriz olmuştu.<sup>20</sup>

Seçimlerden sonra 5 Aralık 1920'de yapılan halk oylaması neticesinde %98 oranında ezici bir çoğunlukla Konstantin yeniden Yunanistan tahtına geri döndü. Bu geri dönüş tahmin edileceği gibi sadece Venizelos ve taraftarlarını değil, Müttefikleri de hayal kırıklığına uğratmıştı. Müttefikler, Konstantin'in tahta yeniden dönme ihtimalini gördüklerinden Yunan hükümetine halk oylamasından iki gün önce nota vererek ilk uyarılarını yapmışlardı. Ancak hükümet bu uyarıyı blöf olarak kabul etmiş ve oylamanın yapılmasını sağlayarak Konstantin'in tahta oturmasına vesile olmuştu. Ne var ki Müttefikler, Konstantin konusunda blöf yapmadıklarını göstererek Yunan Hükümetine gönderdikleri ikinci notada 1918 ve 1919 yıllarında Yunanistan'a açılan kredilerin bloke edildiğini, bundan sonra Yunanistan'ın Müttefiklerden yardım alamayacağı açıkça beyan ettiler.<sup>21</sup> Müttefikler, Londra'da gerçekleştirdikleri toplantıda Konstantin'i dikkate almadan mevcut Yunan Hükümeti ile ilişkilerini yürütme konusunda uzlaşya vardılar. Fakat bu durum tahmin edileceği gibi hem Yunan tarafı hem de Müttefikler açısından hiç de kolay olmayacaktı. Müttefikler, Yakın Doğu'da politik çıkarlarının devamı için Yunanistan'ın Anadolu'daki askerî varlığına ihtiyaç duyarken Yunanistan ise müttefiklerinin desteği olmadan Megali İdea'yı gerçekleştiremeyeceğini biliyordu.<sup>22</sup> Neticede İngiltere, müttefikleri ile birlikte Yakın Doğu'daki çıkarlarını gözetip daha

<sup>18</sup> Erdem, *age*, s. 283.

<sup>19</sup> The National Archive (INA), Foreign Office (FO)/476/36, Annual Report, C. 159541/14841/19.

<sup>20</sup> Smith, *age*, s. 219; Hatice Yıldırım, Türk Basınına Göre Venizelos'un 1920 Seçimlerini Kaybetmesi ve Yankıları, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt20, Sayı 41 (2020-Güz), s. 509-539.

<sup>21</sup> TNA, FO. 476/36, Annual Report, C. 159541/14841/19.

<sup>22</sup> Aynı yer.

ağırdan bir tavır takınarak bekle-gör politikası temelinde oyalama stratejini takip etmekteydi.<sup>23</sup>

Yunanistan'da seçimler sonucunda 17 Kasım'da, Dimitrios Rallis önderliğinde yeni hükümet kuruldu<sup>24</sup>. Hükümet ilk iş olarak birçok devlet kademesinde Venizelos yanlısı görevlileri tasfiye etmeye koyuldu ve ordu başta olmak üzere birçok kurumda esaslı değişikliklere gitme gereği hissetti.<sup>25</sup> Venizelos da böyle bir ortamda ülkesinden ayrılarak Paris'e geçti. Halk oylaması neticesinde yeni Kral, büyük coşku törenleri arasında 19 Aralık'ta sürgünden dönerek tahtına oturması ile Yunanistan'da yeni fakat her açıdan belirsiz bir dönem başlamış oldu. Konstantin, o gün halka yönelik yaptığı konuşmada Yunanistan'ın Müttefikleri ile arasındaki ilişkilere değinmiş ve *"Müttefiklerle daha temiz ilişkilerin sağlanması için her türlü girişimde bulunacağını"* vurgulayarak *"şanlı Yunan askerlerinin"* asırlık beklentilerini yerine getirmek için gösterdiği yigیتliklerden duyduğu sevinci dile getirmişti.<sup>26</sup> Şüphe yok ki bu ifadeler Yunanistan'ın bu yeni dönemde de Anadolu'daki harekete devam edeceğine dair işaretler olarak yorumlanmıştır. *"Anadolu'daki savaşı sona erdirerek çocuklarınızı eve getireceğiz"* sloganı ile halktan oy isteyerek hükümete gelen Venizelos muhalifleri de benzer şekilde, *"kucaklarında bulduklarını"* her fırsatta dile getirdikleri Anadolu'daki savaşa devam etme kararı alacaklardı.

### **Büyük Taarruz'dan Sonra Yunanistan'da Meydana Gelen Gelişmeler**

Mustafa Kemal Paşa önderliğindeki Türk ordusu hazırlıklarını tamamlayarak, 26 Ağustos 1922'de Afyon'un güneyinden Yunan mevzilerine yönelik başlattığı Büyük Taarruz hareketi, 30 Ağustos 1922'de Dumlupınar'da zaferle neticelenmiş ve Yunan kuvvetleri 9 Eylül 1922'de İzmir'den, 18 Eylül 1922'de ise Erdek'ten atılarak, Yunan ordusunun Küçük Asya macerasına son verilmişti. Türk kuvvetlerinin bu zaferi, Balkan Savaşları'ndan beri büyük bir iç hesaplaşma içerisinde olan Yunanistan'da dengelerin tamamen değişmesine ve ülkenin büyük bir kargaşa içerisine girmesine neden olmuştu. Protopapadakis Hükümeti istifa etmiş, 10 Eylül 1922'de Triantafillakos Hükümeti kurulmuş olsa

<sup>23</sup> Aynı yer.

<sup>24</sup> Özsüer, *age.* s. 423.

<sup>25</sup>TNA, FO. 476/36, Annual Report 1920, C. 159541/14841/19; Yunanistan'daki değişimin en büyük etkisi orduda görülmüştü. Öyle ki, 1917-1920 yılları arasında işlerinden atılmış, zorla ihtiyata ayrılmış ya da görevlerinden istifa etmiş 1.500 kadar subay, Kral Konstantin tarafından çıkartılan kararname ile yeniden görevlerine dönmüştür. Smith, *age.* s. 249; Ayrıca Venizelos'un görevden ayrılmasından sonra General Papulas da, Averof Hapishanesinden serbest bırakılarak göreve getirilmiştir. Bk. Mehmet Arif, *General Papulas'ın Hatıratı*, Yeni İstanbul Kültür Yayınları İstanbul, 1969, s. 36.

<sup>26</sup> Erdem, *age.* s. 291-292.

da Kral, 12 Eylül'de Metaksas'ı sarayına davet ederek ondan yeni bir hükümet kurmasını talep etmişti. Atina, Batı Anadolu'da bozgun yaşayan ordusunu karşılamadan Anadolu'dan gelen haberlerle hareketlenmeye başlamıştı. İşlerin kontrolden çıkmasına engel olmak amacıyla komünistlerin de yer alacağı güçlü bir hükümetin oluşturulması için komünist partinin tutuklu liderleri ile görüşmeler yapılmıştı.<sup>27</sup>

Triantafillakos Hükûmeti, genelkurmay başkanlığı görevine getirilen Korgeneral Viktor Dusmanis vasıtasıyla, sükûnetin sağlanmasına yönelik tedbirleri vakit kaybetmeden devreye sokmuştu. Silah altındaki askerlerin bir kısmı terhis edilerek veya onar günlük izin verilerek asker sayısı azaltılmış, Midilli ve Sakız Adası'nda terhis edilen askerlerin silah ve mühimmatları toplanarak, olası bir başkaldırının önü alınmaya çalışılmıştır. Fakat bu adımlar, Albay Nikolas Plastiras ve arkadaşları arasında başlayan isyanı önlemede yetersiz kalmıştır.<sup>28</sup> İsyancılar tarafından 24 Eylül 1922'de Kral'a, Yunan halkına, meclis başkanına, veliaht ve hükümet başkanına yönelik yayımlanan bildiride, vatanın yararına, veliaht lehine Kral'ın istifası, meclisin derhal dağılması talep edilirken, İtilaf Devletleri'ne güven verecek bir hükümetin kurularak, seçimlerinin gerçekleştirilmesi ve Trakya cephesinin derhal güçlendirilmesi istenmişti. Bildiriden sonra Gonatas'ın liderliğinde ordu, Sakız Adası'ndan Atina'ya doğru yola çıkmıştır. Atina'daki tüm birlikler, süvari tümeninin liderliğinde ihtilale katılmışlardır. 26 Eylül 1922 akşamı başkente varan İhtilal Komitesi üyeleri Albay Gonatas imzalı bir ültimatomu hükûmete göndererek, iki buçuk saat içinde cevap istemişlerdi. 27 Eylül 1922'de Kral Konstantin istifa etmiş ve aynı gün İtalya'ya hareket etmişti. Tahta, Sakarya Savaşında Fahrettin Altay Paşa'nın eline düşmekten son anda kurtulan Velihaht II. Georgios çıkmıştı.<sup>29</sup>

28 Eylül 1922'de, Albay Gonatas, Albay Plastiras ve donanmadan Yüzbaşı Fokas'tan oluşan İhtilal Komitesi, başkente yönetimi üstlendiğini duyurdu. İhtilalci liderlerin Atina'ya varması ve Kral'ın istifasından sonra Anadolu'daki felaketten sorumlu tutulanlar derhal tutuklanmaya başlanmıştı. İhtilalin arifesinde eski bakan Mihail Gudas, Oniki Adalara varmaya yetecek yakıtlı bir tekne ayarlandıktan sonra Gunaris'in yanına gitmiş, her şeyin hazır olduğunu, yurtdışına çıkmaları gerektiğini söylemiş; ancak Gunaris kalacağını ve hesap vereceğini ifade etmişti. Eski başbakan ve bakanlara fanatikler tarafından öldürülme tehlikesinin olduğu çok kez dile getirilmiş olsa da onlar kaçmamışlar,

---

<sup>27</sup> Erdem, *age.* s. 497.

<sup>28</sup> Schernaz Güvenbaş, "İstihbarat Raporları Işığında Türk İstiklal Harbi'nin Yunanistan'a Etkisi", *Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 18, Sayı 32, Yıl 2020, s. 156-157.

<sup>29</sup> Erdem, *age.* s. 503.

evlerinde ya da ofislerinde tutuklanmışlardı. 27 Eylül 1922’de Gunaris ve Protopapadakis milletvekili Stais’in evinde, Nikolaos Stratos, Nikolaos Theotokis, Ksenofon Stratigos ve Mihail Gudas kendi evlerinde tutuklanmışlardı. Birkaç gün sonra eski Dışişleri Bakanı Georgios Baltatzis ve ardından en son Georgios Hacıanestis, 9 Ekim 1922’de Neo Faliro’daki evinde tutuklanmışlardı.<sup>30</sup>

İngiltere Büyükelçisi Lindley’in Londra’ya bildirdiğine göre, ihtilalci subayların fikri, Batı Anadolu’daki ulusal felaketin sorumlusu olarak gördükleri kişileri yargılamak ve ardından genel af ilan etmektir. Lindley, liderlerin düşüncelerini öğrendikten sonra, onlara intikamcı duygularla hareket etmenin dünya kamuoyunda Yunanistan’ın itibarına çok kötü etki yapacağını ve Yunanistan için altından kalkılamayacak kadar kötü sonuçlar doğuracağını konusunda uyarılmıştı. Fransız elçisi de bu uyarılara katılarak liderlere, bu meselede takip edilecek en akılcı yolun, düzenli hükümet kurulduktan sonra bu kişilerin sivil bir mahkemede yargılanması olduğunu ifade etmişti. Elçilerin bu uyarıları, liderlerde etki yaratmış olacak ki hem Gonatas hem de Plastiras, bu tavsiyeler doğrultusunda hareket edeceklerine “*söz vermişlerdi*”.<sup>31</sup> Gerçekten de İhtilalciler verdikleri sözü tutarak, 30 Eylül 1922’de hükümeti tesis ederek kabineyi kurmuşlar ve 1 Ekim 1922’de Kral’ın onayına sunmuşlardı.<sup>32</sup>

Bu sırada, Mudanya’da Türklerle İtilaf Devletleri arasında ateşkes görüşmelerinin başlaması için yoğun bir diplomasi yürütülmüştü. Türk ordusunun İzmir’i kurtarmasından sonra İtilaf Devletleri’nin elinde bulunan İstanbul ve Çanakkale Boğazlarına yönelmesi Londra, Paris ve Roma’da tedirginliğe neden olmuştu. İngilizler, Türk kuvvetlerini durdurarak onları ateşkese zorlamak için müttefiklerinden yeterli desteği bulamamış, dominyonları başta olmak üzere, Balkan ülkelerinden yardım talep etmişti.<sup>33</sup> Lord Curzon, 20 Eylül’de Paris’e giderek İtalyan ve Fransız hükümet temsilcilerini ikna etmeye çalışmış ancak bu girişimlerden hiçbir sonuç elde edememişti.<sup>34</sup>

---

<sup>30</sup> Rençberler, *agt.* s. 62.

<sup>31</sup> TNA FO. 286/809, Mr. Lindley’den Lord Curzon’a, No. 556, 1 Ekim 1922.

<sup>32</sup> TNA FO. 286/810, Mr. Lindley’den Lord Curzon’a, No. 708, 12 Aralık 1922.

<sup>33</sup> Abdurrahman Bozkurt, *İngiliz Perspektifinden Türkiye ve Milli Hareket (1918-1922)*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2021, s. 394.

<sup>34</sup> Resul Yavuz, “Mudanya Mütarekesi’ne Giden Süreçte Çanakkale’ye Yönelen Türk Kuvvetlerini Durdurmak için İngiliz ve Fransız Hükümetleri Arasında Yaşanan Görüş Ayrılıkları”, *Sakarya Zaferi ve Haymana V*, Haz. Temuçin F. Ertan - Hakan Uzun, Ankara Üniversitesi İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2023, s. 521.

3 Ekim 1922'de Mudanya'da başlayan ateşkes görüşmelerine TBMM Hükümeti adına İsmet Paşa, İngiltere adına General Harington, İtalya adına General Mombelli ve Fransa adına General Charpy katılmıştı. Yunan Hükümeti General Mazarakis ve Albay Sariyannis'i görüşmelerde temsilci olarak görevlendirmesine rağmen generaller, Mudanya açıklarında bir İngiliz gemisinde bekleyerek görüşmelere katılmamışlardı.<sup>35</sup> Görüşmelere doğrudan Yunan delegeler katılmasalar da İngilizler vasıtasıyla görüşmelerin seyri hakkında bilgi almışlardı. Yunanistan, Doğu Trakya'nın terk edilerek kuvvetlerin Meriç'in batısına çekilmesini ilk etapta kabul etmese de, Müttefiklerin baskısı sonunda, 11 Ekim 1922'de imzalanan antlaşmayı iki gün sonra kabul ettiğini açıklamıştır.<sup>36</sup>

18 Ekim 1922'de İhtilal Komitesi; ihtilalin hangi maksatla yapıldığını ve amaçlarının ne olduğunu halka beyan etmek amacıyla Resmî Gazete'de uzun bir manifesto yayımlamıştı. Manifestoda, hiçbir parti veya hizibin rol oynamadığı ihtilalin, "*partiler üstü*" bir tavır ile gerçekleştirildiği, düzene ve yasalara bağlı şekilde halkın iradesinin tecelli edeceği seçimlere kadar ülke yönetiminin üstlenildiği beyan edilmişti. Komite, iç barışı yeniden sağlamak için "*değersiz yöneticiler tarafından kandırılan, aldatılan, acımasız fedakarlıklara katlanmak zorunda bırakılan insanların uzlaşmasını sağlamak...*" niyetinde olduğunu da beyan ederek, "*Küçük Asya cephesinin çöküşünden sorumlu tutulan Anavatan Düşmanlarının ibret verici bir şekilde cezalandırılmasını da*" sağlamak niyetinde olduğunu ifade etmişti.<sup>37</sup>

Beyanname ile komite, yargılamaların kamuoyu beklentilerine uygun olarak bir an evvel başlaması için harekete geçmişti. Nitekim aynı gün resmi gazetede ihtilalin sorgulama komisyonu oluşturulması için kararname yayımlanmış ve komisyon başkanlığına Pangalos getirilmiştir.<sup>38</sup> Oluşturulan komisyon, aldığı karar ile tutuklu halleri devam eden Gunaris, Stratos, Protopapadakis, Theotokis, Baltatzis, Stratigos, Gudas ve Başkomutan Hacıanestis'in vatana ihanet suçundan askerî mahkemede yargılanmasına karar vermişti. Bu karara uygun olarak da 26 Ekim 1922'de yayımlanan 22 maddelik ihtilal kararnamesi ile felaketten sorumlu tutulanların yargılanması için başkanlığına Aleksandros Othoneos'un getirildiği ve on yargıç, ihtilal komiseri ve bir sekreterden oluşan

<sup>35</sup> Ali Naci Karacan'a göre, Yunan delegeleri Pire ile Mudanya arasında denizinin fırtınalı olması nedeniyle ancak konferansın ikinci günü Kızılhaç bandıralı bir posta vapuru ile öğleden sonra Mudanya'ya geldiler ve akşam saat 10'da Müttefik generallerle ilk teması yapmışlardı. Bk. Ali Naci Karacan, *Lozan*, 2. Baskı, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1971, s. 35-37.

<sup>36</sup> Antlaşmanın Yunanistan'da meydana getirdiği etki ve imzalanma süreci hakkında bilgi için bk. Rençberler, *agt.* s. 68-76.

<sup>37</sup> TNA FO. 286/809, Mr. Lindley'den Lord Curzon'a, No. 599, Ek. 1, 18 Ekim 1922.

<sup>38</sup> Aynı yer.

Olağanüstü Askerî Mahkeme oluşturulmuştu.<sup>39</sup> Askerî mahkemenin oluşturulması ertesinde Korfu Adası'nda olan prens Andreas da tutuklanarak Atina'ya getirilmiş ve Tatoi Sarayı'nda gözetim altına alınmıştı.<sup>40</sup>

Yakın dönem Yunan tarihinde “*Altılar Davası*” olarak bilinen dava<sup>41</sup>, 13 Kasım 1922'de Parlamento binasında görülmeye başlanmıştır. Sanıklar, Yunanistan'ın Anadolu'da yaşadığı felaketten sorumlu tutulmuşlar, Anadolu harekâtında Yunan ordusunda yetkili kişilerin görevlendirilmemesi, ihanet içerisinde bulunarak halkın parasının boş yere harcanması suretiyle ordunun yoksun bırakılması, “*dengesizliği ile tanınan*” General Hacıanestis'in başkomutan olarak görevlendirilmesi başta olmak üzere, 15 ayrı suçlamaya maruz kalmışlardı.<sup>42</sup>

Mahkemede sürecinde hükümet, ihtilal komitesi ve mahkeme heyeti, Müttefik Devletlerin ağır baskılarına maruz kalmıştı. Özellikle İngiltere, mahkemeden tutukluların idamına yönelik kararın alınmamasına çaba göstermişti. Lord Curzon, idamların olmayacağı konusunda hükümet üyelerinden yazılı talimat alınması için Lindley'e baskı yapmıştı. Lindley, Lord Curzon'dan gelen talimatlar doğrultusunda hareket ederek mahkemenin ve komite üyelerinin tutumlarını değiştirmeye çalışmıştı.<sup>43</sup> Öyle ki İngiltere'nin baskısı kasım ayının ortalarından itibaren daha da artmış ve başbakanlık görevine atanan Zaimis'in Viyana'dan dönmemesi üzerine zaten sallantıda olan hükümetin 25 Kasım 1922'de istifa etmesine neden olmuştu. Zaimis dönmediği için başbakanlığı vekaleten Krokidas üstlenmişti. Şüphe yok ki Başbakan Zaimis'in istifasında, Lindley'in baskısı ve idamların sorumluluğunu üzerine almayıp istifa eden Dışişleri Bakanı Politis'in tutumu etkili olmuştu.<sup>44</sup> Bununla

<sup>39</sup> TNA FO. 286/809, Mr. Lindley'den Lord Curzon'a, No. 635, Ek. 2, 13 Kasım 1922.

<sup>40</sup> Rençberler, *agf.* s. 82.

<sup>41</sup> Mahkemede aslında sekiz kişi yargılanmasına rağmen sanıkların altısı idam edildiği için Yunan siyasi tarihine “*Altılar*”, “*Altılar Davası*”, “*Altıların Yargılanması*” olarak geçmiştir. Bk. Cemal Güven, “Küçük Asya Felaketi Sonrası Yunanistan'da Altıların Yargılanması ve İdamı”, *Büyük Taarruzun 90. Yılında Uluslararası Milli Mücadele ve Zafer Yolu Sempozyumu*, Uşak, 2-4 Ekim 2012, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Cilt II, Ankara 2014, s. 838.

<sup>42</sup> TNA FO. 286/809, Mr. Lindley'den Lord Curzon'a, No. 658, 18 Kasım 1922.

<sup>43</sup> Mahkemenin işleyişi hakkında Londra'ya bilgi aktaran Lindley'e göre, yargılama ciddiyetten uzaktır. Tanıklara sorulan soruların çok azı konuyla ilgilidir ve cevapların neredeyse hiçbirisi kanıt olarak kabul edilemezdi. Bk. TNA FO. 286/809, Mr. Lindley'den Lord Curzon'a, No. 658, 18 Kasım 1922.

<sup>44</sup> Lindley, Politis'ten idamların uygulanmayacağı hususunda yazılı talepte bulunulması durumunda hükümetin istifa edeceğini bildirmiştir. Politis, idamlar konusunda İhtilal Komitesini ikna edemeyince Kral'dan bunu talep etmiş ancak Kral da ret cevabı gelmiştir. Bu durum, İhtilal

birlikte kısa bir süre sonra da Krokidas ve bakanlar da istifasını sunarak infaz kararlarına tepkilerini ortaya koymuş, ancak buna rağmen ihtilalci subaylar kararlarından vazgeçmemişlerdi. Kabinenin istifasından sonra 27 Kasım 1922'de Gonatas, hükümeti kurmakla görevlendirilmiş ve böylece Yunanistan'da ilk defa bir subayın başbakan olduğu askerî iktidar kurulmuştu. Bu arada Lozan'da bulunan Lord Curzon, son bir hamle daha yaparak özel elçi sıfatı ile Gerard Talbot'u idamların durdurulmasına yönelik özel bir talimatla Atina'ya göndermiş ancak idamlara engel olamamıştı.<sup>45</sup>

Şüphe yok ki Yunanistan'da yaşanan gelişmeler tam da bu dönemde başlayan Lozan Barış Konferansına da etki etmiş ve Yunanistan'ın yurtdışındaki itibarını zedelemiştir. İnfazların gerçekleştirildiği günün akşamında İngiliz Büyükelçisi Lindley, Londra'dan gelen talimatla alınan karara tepki olarak Atina'dan ayrılmış ve yerini Başkatip Bentinck'e bakmıştı. İngiltere, bütün baskılarına rağmen, idamların durdurulmasını engelleyememiş ancak Yunanistan ile de ilişkilerini kesmeyerek sadece büyükelçisini geri çağırılmıştı.<sup>46</sup> İngiltere, infazlardan sonra Atina'daki askerî yönetimi kontrol altına tutmaya çalışarak bundan sonra olası yeni çılgınlıkları önlemek için ülke de genel af ilan edilmesine yönelik baskılarını artırmış<sup>47</sup> ve bu baskılar sonucunda da 21 Ocak 1923'te Yunan Hükümeti af ilan etmek durumunda kalmıştır.<sup>48</sup> Bu arada idamlar ABD tarafından da tepkiyle karşılanmış, iki yıl süre ile Atina'daki elçiliklerini kapatma kararı almıştı. Fransa, İsveç, Hollanda, Belçika, İspanya, Sırp-Hırvat-Sloven, İtalya, Romanya ve Vatikan, Yunanistan'ı protesto etmişti.<sup>49</sup>

---

Komitesinin gücünü göstermesi bakımından son derece önemlidir. Bk. *TNA FO*. 286/809, Mr. Lindley'den Lord Curzon'a, No. 673, 11 Kasım 1922.

<sup>45</sup> Rençberler, *agf.* s. 104, 113. Atina'da idamların infazına engel olamayan Talbot, benzer bir durumun Prens Andreas'ın başına gelmemesi için yoğun çaba sarf etmiş ve bunda da başarılı olmuştur. Talbot'un çalışmaları için bk. *TNA FO*. 286/810, Mr. Bentinck'ten Lord Curzon'a, No. 690, 1 Aralık 1922.

<sup>46</sup> *TNA FO*. 286/810, Mr. Bentinck'ten Lord Curzon'a, No. 690, 1 Aralık 1922.

<sup>47</sup> *TNA, FO*. 476/36. Annual Report 1922, C. 15199/15199/19.

<sup>48</sup> Cihangir, *agm.*, s. 135; Serbest bırakılanlar arasında bir dönem Başbakanlık yapmış olan Kalogeropoulos da vardı. Üst düzey subay ve siyasilerin serbest bırakılması Yunanistan'da olumlu bir etki yarattı. Bk. *TNA, FO*. 476/36. Annual Report 1922, C. 15199/15199/19.

<sup>49</sup> *TNA FO*. 286/810, Mr. Bentinck'ten Lord Curzon'a, No. 690, 1 Aralık 1922; Çağla Derya Tağmat, *Lozan Konferansı'nda Yunan Diplomasisi 1922-1923*, Libra Yayınları, İstanbul, 2018, s. 90.

### Yunan Başbakanı Gunaris'in Sorgu Tutanakları

Pangalos'un başkan, Calogharas ve Loufas'ın üye olarak görev yaptığı *Ulusal Felaketin Suçlularını İnceleme Komitesi* tarafından sorgulanan Gunaris,<sup>50</sup> 20 Kasım 1922'de tífüs teşhisinin konması nedeniyle sözlü savunma yapamamış, hastanede kaleme aldığı 67 sayfalık savunma metni ile iddialara cevap vermeye çalışmıştır. Tutuklu bulunduğu için belgelerle desteklemeye imkân olmadığını belirttiği savunması, mahkemede görevli memur tarafından okunmuştu.<sup>51</sup>

Gunaris, dikkatini Kral Konstantin'in ülkeye dönmesi için yapılan halk oylamasına vererek Kuzey Epir'in işgali için gerekli adımları atmamak, İtilaf Devletleri tarafından verilen 25 Kasım 1920 tarihli notayı dikkate almadan Kral Konstantin'in ülkeye dönmesi için çaba sarf etmek, yapılan halk oylaması sonuçlarını gizleyerek/çarpıtarak İtilaf Devletlerini ve kamuoyunu yanıltmak, Kral'ın ülkeye dönmesini sağlayarak İtilaf Devletleri tarafından Yunanistan'a yapılacak ekonomik ve askerî yardımlara/kredilere engel olmak, tekrar İtilaf Devletleri'nin desteğini sağlamak için Kral Konstantin'in tahtan indirilmesi için mücadele etmemek, Kral'ın tahtı terk etmesini sağlamak için hükümetten çekilmemek, Küçük Asya Seferi boyunca orduya gerekli maddi ve lojistik yardımları yapmamak, esir düşen veya savaşta mağdur olan askerler için tazminat yasası çıkararak ülkeyi maddi yönden zarara uğratmak, ülkenin uğradığı zararları ve içinde bulunduğu koşulları kamuoyundan gizlemek, Şubat 1921 tarihinde Londra'da düzenlenen konferansa Venizelos'un delege olarak katılmasını önlemek, Haziran 1921'de İtilaf Devletleri tarafından yapılan teklifi reddederek Trakya'nın işgali ve Anadolu'da özerk bir devletin kurulması fırsatını kaçırmak, komutanların karşı çıkmasına rağmen Sakarya Savaşı'na karar vermek, orduya Hacıanestis gibi bilgisiz, liyakatsiz kişileri atamak, Türklerin başlattığı Büyük Taarruz öncesinde birlikleri Trakya'ya kaydırarak Anadolu'daki

<sup>50</sup> *Dimitrios Gunaris*, 5 Ocak 1867 tarihinde Patra'da dünyaya geldi. Atina Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirdikten sonra Almanya, Fransa ve İngiltere'de üç yıl daha eğitim aldı. 1892 yılında, Yunanistan'a dönerek avukatlık yapmaya başladı. 1902 yılında Patra'dan bağımsız milletvekili seçilerek politikaya atıldı. Venizelos'un Mart 1915'teki istifasının ardından kurulan hükümette başbakan olarak görev aldı. 1917 yılında, Kral Konstantin başta olmak üzere birçok Venizelos karşıtı muhalifle birlikte Korsika'ya sürgüne gönderildi. 1918 yılında İtalya'nın Sardunya Adası'na kaçmayı başardı ve Kasım 1920'de Yunanistan'a dönerek yeniden siyasete atıldı. Muhafif kesimin önemli isimlerinden biri olan Gunaris, Venizelos'un seçimleri kaybetmesinden sonra Rallis'in başbakanlığında kurulan hükümette savaş bakanı olarak görev yaptı. Şubat 1921'de başlayan Londra Konferansında Başbakan Kalogeropoulos başkanlığındaki heyette yer aldı. İngiliz elçilik raporlarında Lindley'in, "...*çeki, devlet adamlığında bileye kaçan, idari olarak fazla titiz davranmayan...*" biri olarak tanımlanan Gunaris, 26 Mart 1921- 3 Mayıs 1922 tarihler arasında başbakan olarak görev yaptı; bk. *TNA*, FO. 476/36, Annual Report, 1921, C. 159541/14841/19; Erdem, *age*. s. 340; Özşüer, *age*. s. 457, 632-656; Rençberler, *agt*. s. 63.

<sup>51</sup> *agt*. s. 109; Erdem, *age*. s. 520.

kuvvetleri zayıflatmak, savaşın sonunda Yunan topraklarını, silah ve cephanelerini düşmana bırakmakla itham edilmiştir.<sup>52</sup>

Gunaris savunmasında, soruşturulmasını ve yargılanmasını anayasaya aykırı bir eylem olarak nitelemiş, anayasaya göre bakanların görevden alınmasına ve yargılanmasına ancak Meclisin karar verebileceğini, böyle bir karar alınması durumunda oluşturulacak özel mahkemenin yargılama yapabileceğini, bunun dışında anayasanın üçüncü maddesinde de belirtildiği gibi hiçbir makam, mahkeme veya komitenin bakanları yargılamaya/soruşturmaya yetkili olmadığını, bahsettiği hükümlerin, “*çağdaş uygar dünyanın her yerinde tanınan kamusal adaletin temel özellikleri ve yargı bağımsızlığının değişmez ilkeleri olduğunu*” ifade ederek yargılama sürecini protesto etmiştir.<sup>53</sup>

Savunmasının devamında, Kral Konstantin'in ülkeye dönüşü ile ilgili olarak yapılan halk oylamasının millet iradesinin bir yansıması olduğunu, millet iradesinin üzerinde bir gücün olmadığını, milletin verdiği kararı sorgulamanın, doğru/yanlış şeklinde bir değerlendirme yapmanın kimsenin haddi olmadığını, halk oylaması kararının İtilaf Devletleri tarafından verilen notadan çok önce açıklandığını, Kral'ın İtilaf Devletleri politikalarına karşı çıkacağına dair hiçbir işaretin olmadığını, Kral Konstantin'in tahtı bırakmadığını, yetkilerini oğlu Aleksandros'a devrederek ülkeyi terk ettiğini, Aleksandros vefat ettiğine göre yetkilerin tekrar Kral'a geçtiğini, Yunan halkının Kral'ın ülkeye dönmesini istediğini, bunda Kral'a olan bağlılık ve ülke dışına gönderilmesi nedeniyle mağdur edildiğine dair düşüncelerin etkili olduğunu, halk oylaması sonunda %98 oranında Kral'ın ülkeye dönmesi yönünde evet oyu çıktığını, oylama sonuçlarını çarpıtmadığını, gerçekleri gizlemediğini, halkın bu şekilde iradesini ortaya koyarken İtilaf Devletleri'ne karşı çıkmak gibi bir niyetinin olmadığını ve düzenlenen mitinglerde bunu net bir şekilde ifade ettiğini belirtmiştir.<sup>54</sup>

Kral Konstantin'in ülkeye dönmesi nedeniyle Yunanistan'a ödenecek olan 33.000.000 dolar, 5.000.000 sterlin ve 566.000.000 frank değerindeki yardımdan ve İtilaf Devletleri ile Yunanistan arasında imzalanan ittifak antlaşmasının 8. maddesinde belirtilen imkânlardan mahrum bırakıldığı, ödemelerin gerçekleşmemesi nedeniyle paranın hızla değer kaybetmesine neden olduğu yönündeki iddialara Gunaris tarafından verilen cevapta; İngiltere, Fransa ve ABD tarafından vad edilen avansların Yunanistan'a verilmediğini söylemenin tamamen yanlış olduğu, zira avansların ödenme tarihinin Kral'ın dönüşünden

---

<sup>52</sup> TNA FO. 286/854, No. 658, Mr. Lindley'den Lozan'da Lord Curzon ve Dışişlerine İletilen Rapor, 18 Kasım 1922.

<sup>53</sup> Aynı yer.

<sup>54</sup> Aynı yer.

çok önce dolduğu ancak İngiltere'nin ödemesi gereken paranın yarısını, ABD'nin ise sadece üçte birini ödediği, kalan ödemelerle ilgili olarak ne Mart ve Kasım 1921 tarihinde İngiltere'de Bay Blackett ile yaptığı görüşmelerde, ne de Fransa ile yaptığı görüşmelerde ödemelerin Kral Konstantin'in ülkeye dönüşü nedeniyle geciktiği/Yunanistan'a yönelik politikalarda değişikliğe neden olduğu, Kral'ın ülkeyi terk etmesi durumunda Fransa ve İngiltere'nin Yunanistan'a askerî ve ekonomik yardım yapacağı yönünde kendisine iletilen bir açıklama olmadığı, ödemelerin gecikmesinin nedeninin Kral'ın ülkeye dönüşünden ziyade savaş sonrasında İtilaf Devletleri'nde yaşanan ekonomik sorunlardan kaynaklandığı ifade edilmiştir.<sup>55</sup>

Savunmanın devamında, İtilaf Devletleri'nin içinde bulunduğu koşullar hakkında bilgi verilerek neden Yunanistan'a yardım edemeyecekleri açıklanmaya çalışılmıştır. Gunaris'e göre İtilaf Devletleri daha Yunan ordusu İzmir'e çıkmadan önce kendilerinden askerî ve ekonomik yardım beklememeleri gerektiğini, sadece Yunan kaynaklarına ve ordusuna güvenmeleri gerektiğini net bir şekilde Yunanistan'a ilettiklerini zira İtilaf Devletleri halklarının savaş yorgunu olduğunu, savaşın getirdiği mali yıkımla mücadele etmeye çalıştığını, her geçen gün artan ekonomik koşullar nedeniyle İtalya'nın Adriyatik'teki İtalyan çıkarlarının korunması için büyük önem taşıyan Valona'dan çekilmek zorunda kaldığını; Fransa'nın askerî birlik bulundurmaının ağırlığından kurtulmak için Kilikya'yı (Çukurova) terk ettiğini, sağlıklı bir borsaya sahip olmayan ve paranın hızla değer kaybettiği Fransa'nın Yunanistan'a hiç ödeme yapmadığını, hatta Makedonya'daki Fransız birliklerinin ihtiyaçlarını karşılamak için özel bir şirket tarafından Yunan Merkez Bankasından çekilen ve Fransa devleti tarafından kefil olunan ve vadesi 1 Kasım 1920 tarihinde dolan borcun dahi ödenmediğini, savaş boyunca Avrupa devletlerine kredi açan, avans veren ABD'nin ne anaparasını ne de faizlerini tahsil edemediğini, Fransız Başbakanı G. Clemenceau'nun Fransa'nın ABD'ye olan borçlarının silinmesi için ABD'ye yaptığı gezinin, ABD'de tepkilere neden olduğu bir sırada ABD'nin Yunanistan'a ödemesi gereken avansları istemenin mantıklı bir hareket olmayacağını; İngiliz Avam Kamarasında birçok kez Mezopotamya ve Filistin'de 20 taburluk bir kuvvetin bulunmasına bile itiraz edildiğini ve hiçbir müttefike veya ortağa kredi/avans verilmemesi yönünde karar alındığını, İtilaf Devletleri'nden *“kendileri açısından sona ermiş olan savaşın devamı için taahhüt ettikleri paranın ödenmesinde hızlı davranmalarını beklemenin”* mantıklı bir tutum olmayacağını ifade etmiştir.<sup>56</sup>

<sup>55</sup> Aynı yer.

<sup>56</sup> TNA FO. 286/854, No. 658, Mr. Lindley'den Lozan'da Lord Curzon ve Dışişlerine İletilen Rapor, 18 Kasım 1922. İtilaf Devletleri, Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında ekonomik

Ayrıca Venizelos'un vadesi gelen avansların ödenmesi için bir adım atmadığını, zira İtilaf Devletleri'ne bu yönde yapılacak baskının Venizelos hükümetinin sonu olacağını bildiğini, asıl vatana ihanetin bu avansların ödenmesi için baskı yapmamak olduğunu, Venizelos'un 400.000.000 drahmilik bir kredi için hazırlık yaptığını ancak krediyi alamadığını, seçimler nedeniyle paranın değerini korumaya çalışan Venizelos hükümetinin aldığı tedbirler nedeniyle hazinenin 20-30.000.000 drahmî zarara uğratıldığını, kendi döneminde İngiltere ile yaptığı görüşmelerde yarım kalan avansların ödenmesi konusunda İngiltere'yi ikna edemediğini, onun yerine 15.000.000 sterlin tutarında bir kredi almayı başardığını, Yunanistan'a ödenecek paraların hediye değil avans veya kredilerden oluştuğu, bunların tahsil edilmesi durumunda bile Yunanistan'ın yüksek faizli borç batağına saplanacağı belirtilerek konu ile ilgili açıklamalarını, “eğer ödemelerin gerçekleşmesini Konstantin'in Yunanistan'daki varlığı engellediyse, Konstantin'in artık ülkeyi kesin olarak terk ettiğini göz önünde bulundurarak, bugün bu meblağı talep etmeniz ve paraya çevirmenizden daha basit ne olabilirdi” sözleriyle bitirilmektedir.<sup>57</sup>

Ayrıca Gunaris savunmasının devamında da Kral'ın ülkeye dönmesi nedeniyle Yunanistan'ın avans veya kredi bulmakta zorlandığı ve mali krize girdiği yönündeki iddialara şu sözlerle cevap vermiştir:

“Savaş için gerekli paradan da mahrum kalmadık, çünkü ısrarlı çabalarımız sayesinde savaşın sonuna kadar ordu hiçbir şeye ihtiyaç duymadan, savaş için gerekli tüm parayı bulmak mümkün oldu. Bunun bir

---

bunalımlarla, grevlerin sebep olduğu sosyal huzursuzluklarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Fransa'nın Ruhr havzası nedeniyle İngiltere ile yaşadığı sorunlar Yunanistan'a verilen desteğin azalmasında etkili olmuştur. Ayrıca Anadolu harekâtına başından beri sıcak bakmayan Fransa ve İtalya, Konstantin'in geri gelmesi ile olumsuz fikirlerini daha yüksek perdeden ifade etmeye başlamışlardır. İngiltere'de Winston Churchill ve Lord Curzon gibi bazı devlet adamları da Yunanistan'ın işgal girişimine karşı çıkmıştır. 1919 yılı Ekim ayı içerisinde İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliğinden İngiliz Dışişlerine gönderilen bir belgede, “İzmir'in işgaline kadar Anadolu'da istediğimiz her şeyi yapıyorduk. İşgal yıkıma olan Türkleri uyandırdı” tespitin yapılması, endişelerin haklı olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Kral Konstantin'in dönüşü ile birlikte artan ekonomik krizler, Yunanistan'ın askeri ve ekonomik gücüne şüphe ile bakan İtalya ve Fransa'nın haklı olduğu ortaya çıkmıştır. Bk. Simon Webb, *1919 Britain's Year of Revolution*, Pen And Sword History Publish, South Yorkshire, 2016; David Charlwood, *A Year of Global Turmoil*, Pen And Sword History, South Yorkshire, 2020; İsmail Şahin, Ersin Müezzinoğlu, Lokarno ve Musul Kışkacında Türk Dış Politikası, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt 5, Sayı 4, 2016, s. 641-676; TNA FO. 371/6541, No. 765, İngiltere'nin İstanbul Yüksek Komiserliğinden İngiliz Dış İşleri Bakanlığı'na 28 Ekim 1919; Özsüer, *age*. s. 431.

<sup>57</sup> TNA FO. 286/854, No. 658, Mr. Lindley'den Lozan'da Lord Curzon ve Dışişlerine İletilen Rapor, 18 Kasım 1922.

kanıtı olarak, tahliyeden sonra Küçük Asya'dan birkaç on milyon drahminin geri getirildiğini belirtmek isterim”.<sup>58</sup>

İtilaf Devletleri'nin tepkisi nedeniyle Kral Konstantin'in tahttan indirilmesi, ülke dışına gönderilmesi yönünde faaliyette bulunmayarak, ülkeyi zarara uğrattığı iddialarına cevap veren Gunaris; iddiaların tutarsız, mantıksız ve kanun dışı olduğunu ifade etmiştir. Mevcut yasaların hükümete, Kral'ı tahttan indirmeye veya istifaya zorlamaya yönelik bir yetki vermediğini, hükümetin halkın egemenliğini temsil eden Kral'ın üzerinde bir güce/otoriteye sahip olmadığını, anayasaya göre hükümetin Kral'a sadakat yemini ettiğini, iddiaların “Kral'a karşı İhtilal yapmamayı cezalandırmak gibi” mantıksız bir temele dayandırıldığını, halk oylamasında yüksek bir oranda “*evet oyu*” alan Kral'ın, ülkede bulunmadığı ve sürgünde olduğu zamanlarda İtilaf Devletleri'nin sürekli ve resmi olarak yardım yapmayacaklarını açıklamış olmalarına rağmen, “*İtilaf Devletleri'nden yardım geleceği varsayımı ile*” istifasını istemenin, Yunan tarihin en kritik döneminde ülkede birlik ve beraberliği yok etme riskine neden olacağını belirtmiştir.<sup>59</sup>

Gunaris'e yöneltilen suçlamalardan biri de esir düşen veya düşmana sığınarak mağdur duruma düşen askerlere tazminat ödenmesi yönünde yasa çıkartarak, ülkeyi maddi yönden zarara uğrattığı gerek yasadın kaynaklanan ödemeler yüzünden gerekse İtilaf Devletleri tarafından ödenmeyen avanslardan dolayı Küçük Asya Seferine katılan askerlere yeterince kaynak/destek aktarmadığı iddiasıdır.

Gunaris, bu iddiaları kabul etmemiştir. Kasım 1920 seçimlerinin getirdiği değişiklikten sonra, Küçük Asya'daki kuvvetlerin emrine muazzam bir güç verildiğini ve rejim değişikliğinin ne mali ne de askerî açıdan yardım etmeyeceklerini zaten açıkça belirtmiş olan İtilaf Devletleri'nin politikalarında hiçbir değişikliğe neden olmadığını ifade etmiştir. Savunmanın devamında, Venizelos'un son günlerinde yeni bir seferberlik ilan edilerek birliklerin takviye edilmesinin gündeme geldiğini, halktaki savaş bıkkınlığı nedeniyle Venizelos'un buna cesaret edemediğini, hatta seçimlerden önce bazı birlikleri terhis ettiğini, Kasım 1920'deki seçim mağlubiyetini de halkın savaş karşıtı tutumuna bağladığını ancak iktidara geldiklerinde halkın moralinin ve savaşma isteğinin arttığını, 80.000 ila 90.000 askerden oluşan Küçük Asya ordusunun 220.000 kişiye çıkartıldığını, bunun da ülkenin öz kaynakları ile yapıldığını, bu hamlenin İngiltere tarafından övgüyle karşılandığını, Kral'ın ülkeye dönüşünün Yunanistan'ın Küçük Asya'daki savaşında zafiyet yaratmak bir yana daha da

<sup>58</sup> Aynı yer.

<sup>59</sup> Aynı yer.

güçlendirdiğini, ordunun bütün ihtiyaçlarının karşılandığını, hatta bazı malzemelerin gereğinden fazla gönderildiğini, para sıkıntısı yaşanmadığını, eğer herhangi bir merkezde malzeme eksikliği görülmüşse, bunun hükümetten değil hizmetteki bazı düzensizliklerden kaynaklandığını ifade etmiştir.<sup>60</sup>

Gunaris'e yöneltilen ithamlar arasında Küçük Asya Seferi sırasında komutanların karşı çıkmasına rağmen Mart 1921'de saldırı emri vermek, Eskişehir'in düşmesinden sonra Ankara'ya karşı hareketin devam etmesini onaylamayan ordu komutanlarının tavsiyesine uymamak, ordu yönetiminde Kral'ın etkisini artırmak ve başta George Hacıanestis olmak üzere liyakatsiz komutanları etkili yerlere atayarak savaşların kaybedilmesine neden olmak gibi konular da yer almıştır.<sup>61</sup>

İddialara cevap veren Gunaris, Mart 1921'deki saldırı emrinin Londra'dan geldiğini, Yunan ordusu Komutanı Sarıyannis'in o sırada Londra'da olduğunu ve başkomutanlık tarafından verilen 888 numaralı emre göre saldırı emrini onayladığını, hükümet tarafından seferberlik ilan edilerek Ankara ve Konya'ya yönelik saldırı için hazırlıklar yapıldığını, ordunun ihtiyaçları karşılanmadan ve onayı alınmadan hiçbir saldırı emri verilmediğini, Ankara'ya yönelik saldırıyı ordu komutanlarının teklif ettiğini, hükümet olarak yaptıkları işin gelen teklifi onaylamaktan ibaret olduğunu, ordunun aktif komutasının hiçbir zaman Kral'a verilmediğini, zaman zaman askerî planları komutanlarla tartışsa da asla bir emir yayınlamadığını ve ordu komutanları üzerindeki yetkisini hiçbir zaman kullanmadığını belirtmiştir.<sup>62</sup>

Liyakatsiz komutanların göreve getirilmesi ile ilgili olarak da, General Papulas'ın yaşının ilerlemesi nedeniyle kendi isteği ile emekli olduğunu, Trakya'daki birliklerin komutanı olarak görev yapan General Hacıanestis'i, 1915 yılında savaş bakanı olarak görev yaptığı sırada Evelpides Harp Okulu komutanı olarak tanıdığını, Hacıanestis'in büyük başarılarla imza atmış bir subay olduğunu

---

<sup>60</sup> TNA FO. 286/854, No. 658, Mr. Lindley'den Lozan'da Lord Curzon ve Dışişlerine İletilen Rapor, 18 Kasım 1922. Gunaris'in bu ifadelerine karşılık General Papulas, mahkemede tanık olarak yaptığı açıklamada askerın, istihkak azlığı, yiyecek yetersizliği, savaşın uzaması ve Anadolu'nun içlerine yapılan taarruzlar nedeniyle yorgun düştüğünü ifade ederek bir nevi Gunaris'i yalanlamıştır. Rençberler, *agt.* s. 90.

<sup>61</sup> TNA FO. 286/854, No. 658, Mr. Lindley'den Lozan'da Lord Curzon ve Dışişlerine İletilen Rapor, 18 Kasım 1922.

<sup>62</sup> TNA FO. 286/854, No. 658, Mr. Lindley'den Lozan'da Lord Curzon ve Dışişlerine İletilen Rapor, 18 Kasım 1922. Gunaris'in ifadelerine karşılık olarak General Papulas, mahkemede verdiği ifadede taarruz emirlerinin komutanlar tarafından değil, hükümet tarafından verildiğini iddia ederek hükümetin talimatları doğrultusunda hareket ettiklerini belirtmiştir. Bk. Rençberler, *age.* s.90.

ve Balkan Savaşları'nda büyük başarılar elde ettiğini, onu kendisine tavsiye edenin General Papulas olduğunu ve General Dousmanis'in de bunu onayladığını, Küçük Asya Ordusuna komuta eden subayların hiçbirisinin hükümeti tarafından/hükümetin inisiyatifiyle atanmadığını, atamaların ordu komutanlarının özgür iradesine bırakıldığını, atamaları yapanların da gerekli görülmeyenleri geri gönderenlerin de komutanlar olduğunu, önceki hükümet döneminde Küçük Asya Ordusuna komuta eden General Paraskevopoulos'un yerel askerî nedenlerle oradaki konumunu savunulamaz hale geldiği için derhal değiştirilmesini istediğini, kendisinin savaş bakanı olarak görev yaptığı hükümet tarafından General Paraskevopoulos'un yerine General Papulas'ın atandığını, kendisine orduda birliği yeniden tesis etmek için kararlı bir şekilde çalışmasını, siyasi görüşlerden bağımsız olarak savaşta yararlı olan tüm unsurları kullanmasını tavsiye ettiğini ifade etmiştir.<sup>63</sup>

Gunaris'e yöneltilen suçlamalardan biri de Şubat 1921'de Londra'da düzenlenen konferansta Başbakan Dimitrius Rallis'in diplomatik misyonun başına getirilmesine ve Venizelos'un Yunanistan'ın temsilcisi olarak katılmasına engel olmak, İtilaf Devletleri tarafından Haziran 1921'de yapılan teklifi reddederek Trakya'nın işgali ve Anadolu'da özerk bir devletin kurulması fırsatını kullanmayarak, ulusal çıkarlara aykırı hareket etmek idi.<sup>64</sup>

Gunaris, yaptığı savunmada Dimitrius Rallis'in yakalandığı kanser hastalığı nedeniyle sağlık sorunları yaşadığını, konferansa katılacak ve ülkeyi temsil edecek durumda olmadığını, zaten konferans sona ermeden Paris'te bir hastaneye yatmak zorunda kaldığını, M. Kalegoropoulos'un başkanlığında yeniden şekillenen hükümette yer almamasının da bunun en büyük delili olduğunu, kendisinin Venizelos'un konferansa katılmasını engellemeye yönelik

---

<sup>63</sup> TNA FO. 286/854, No. 658, Mr. Lindley'den Lozan'da Lord Curzon ve Dışişlerine İletilen Rapor, 18 Kasım 1922. Venizelos'a muhalif yönetimin iş başına gelmesi ile en büyük değişim orduda meydana gelmiş, Venizelos karşıtı bin beş yüz kadar subay yeniden göreve atanmıştır. 1921 yılı bahar döneminde, 3. Tümeni komuta eden Trikupis ve 10. Tümeni komuta eden Leonardopoulos dışında, ordu ve tümen komutanlarından kimse kalmamıştır. Başkomutan Papulas, 3. Ordu ve 9. Tümen komutanlarından yedisini değiştirmiştir. İngiliz Askeri Ateşesi Albay Nairne tarafında kaleme alınan raporda, ordu içerisinde siyasetin son derece etkili olduğu ve siyasi tartışmaların cepheyi doğrudan etkilediği, askerlerin moralini bozduğu ifade edilmiştir. Bk. TNA. WO. 32/5739, "Mr. Lindley'den Balfour'a, No. E 7351/27/44, 14 Temmuz 1922; Smith, *age*. s. 249, 253, 256.

<sup>64</sup> TNA FO. 286/854, No. 658, Mr. Lindley'den Lozan'da Lord Curzon ve Dışişlerine İletilen Rapor, 18 Kasım 1922.

bir girişimde bulunmadığını, zaten Venizelos'tan konferansa katılma yönünde bir isteğin de gelmediğini belirtmiştir.<sup>65</sup>

Savunmasının devamında, hiçbir zaman diplomasi kapısını kapatmadıklarını, Mart 1921 tarihindeki konferansta da gündeme gelen ve İngiliz hükümeti tarafından iletilen Küçük Asya'da otonom bir bölge oluşturulması önerisine, bazı değişikliklerin yapılması kaydıyla, Yunan hükümetinin öneriyi kabul etmeye hazır olduğunu İngiliz hükümetine gizlice ilettiklerini, Haziran 1921'de kendilerine yapılan öneride ara buluculuk önerisini reddetmediklerini, sadece askerlerin moralini bozacağı gerekçesiyle askerî operasyonların hemen durdurulmasının mümkün olmadığını ifade ettiklerini, Temmuz 1921'de Türklere yönelik saldırı emri verildiğinde de somut çözüm önerilerine açık olduklarını bildirdiklerini, Ekim 1921'de Lord Curzon tarafından ifade edilen ara buluculuk ve İtilaf Devletleri'nin çözüm önerisi sunması fikrini desteklediklerini, görüşmeler için gerekli koşulları özel bir memorandumla belirttiklerini, ancak İngiltere tarafından sunulan ve Yunanistan tarafından müzakere edilmeye hazır olan önerilerin/koşulların hiçbir zaman Türkler tarafından dikkate alınmadığını, Küçük Asya'daki Rum nüfusun haklarını güvence altına alacak, yaptıkları fedakârlıkları dikkate alacak ve olası bir çekilme durumunda Türk milislerinin saldırıları ile baş başa bırakmayacak tedbirler aldıklarını belirtmiştir.<sup>66</sup>

---

<sup>65</sup> Gunaris'in Şubat 1921 tarihli konferansa Venizelos'un katılımını engellediği konusu zaman zaman dile getirilmiştir. Dönemin başbakanı Rallis'in oğlu Georgios Rallis mahkemedeki ifadesinde, konferansa Venizelos ile katılmayı planladıklarını ancak buna izin verilmediğini iddia ederek bu duruma tepki olarak istifa ettiğini ifade etmiştir. Ona göre, Venizelos'un katılmasına izin verilseydi, daha ılımlı bir politika izlenme ihtimali olabildir; bk. Rençberler, *agt.*, s. 96; Ayrıca Rallis Hükümetinin istifa ettirilerek yerine yeni bir hükümetin tesis edilmesi İngiltere'ye hoş görünmek amacıyla gerçekleştirilmiş bir düzenlemeydi. Rallis, her ne kadar Venizelos'un Londra'da kendilerini perde arkasından da olsa desteklemesi yönünde bazı talepleri olsa da bu talepler Gunaris tarafından uygun görülmemiştir. Özşüer, *age.* s. 457.

<sup>66</sup>TNA FO. 286/854, No. 658, Mr. Lindley'den Lozan'da Lord Curzon ve Dışişlerine İletilen Rapor, 18 Kasım 1922. Gunaris'in burada ifade ettiği bazı hususlar tarihi gerçekliklerle uygunluk göstermektedir. İngiliz hükümeti tarafından 22 Haziran 1922 tarihinde sunulan barış taslağı, Ankara'ya doğru saldırı hazırlığında olduğunu ve saldırının ertelenemeyeceğini ifade eden Yunan hükümeti tarafından reddedilmiştir. İtilaf Devletleri tarafından, Sakarya Savaşı'ndan sonra hazırlanan barış taslağı ile İzmir merkezli Batı Anadolu'da tesis edilecek otonom bir İyonya Devleti hakkındaki detaylar için bk. Smith, *age.* s. 317; İzzet Öztoprak, *Kurtuluş Savaşı ile İlgili Yunan Belgeleri*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2006, s. 85-92; Arnold Joseph Toynbee, *Türkiye'de ve Yunanistan'da Batı Meselesi*, Çev. Dr. Kadri Mustafa Orağlı, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2007, s. 114; İsmail Ediz, *Diplomasi ve Savaş, İngiliz Belgelerinde Batı Anadolu'da Yunan İşgali 1919-1922*, ATAM Yayınları, Ankara, 2015, s. 308; Nilüfer Erdem, "Yunan Kaynaklarına Göre 1922 Yılında Batı Anadolu'da Otonom Devlet Kurmaya Yönelik Faaliyetler", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 14, Sayı 29, Güz 2014, s. 97-140;

Gunaris'e yöneltilen suçlamalardan biri de Türk tarafının Ağustos 1922'de gerçekleştirdiği Büyük Taarruz öncesinde, hiçbir ciddi gerekçeye dayanmadan Küçük Asya birliklerinden Trakya'ya kuvvet kaydırmak ve böylece Küçük Asya Ordusunun savaş kabiliyetinde zafiyet yaratarak, düşmana karşı direnmesini önlemektir.<sup>67</sup>

Gunaris verdiği cevapta, “*Trakya'da operasyonların başlatılmasıyla ilgili olarak alınan kararın, halen süriincemede olan diplomatik görüşmelere ivme kazandıracağı ve savaşın çözümünü hızlandıracığı düşüncesiyle alındığını*”, Küçük Asya'daki birlikleri zayıflattıklarına dair iddiaların doğru olmadığını, atılacak adımların bir zafiyet oluşturmayacağı konusunda çeşitli vesilelerle genelkurmay başkanlığından onay/cevap aldıklarını, genelkurmay başkanlığının “*düşman saldırısı ne olursa olsun direnmek için gerekli her şeye sahip oldukları konusunda kendilerine güvence verdiğini*”, General Papulas'ın komutanlığı sırasında da Küçük Asya'dan Trakya'ya hiçbir tehlike olmaksızın asker gönderilebileceği ve bu hareket için gerekli hazırlıkların yapılabileceğinin beyan edildiğini belirterek, genelkurmay başkanından ayrıntılı bilgi alınabileceği ifade edilmiştir.<sup>68</sup>

Ayrıca başta Prens Nicholas, George Streit, General Dusmanis, General Constantinopolos ve Albay Tsondas olmak üzere pek çok komutanın yer aldığı gizli bir hükümet kurmak ve bu hükümet aracılığıyla silahsız vatandaşlara karşı suikastlar, tehditler, saldırılar düzenleyerek iktidarını sürdürmek için terörü kullanmak ve gerçekleri halktan gizlemekle ilgili iddialara Gunaris şu sözlerle karşılık vermiştir:<sup>69</sup>

“Gizli hükümet suçlamasına gelince, bu konuda hiçbir bilğim yok. Herhangi bir kişinin böyle bir eylemi ne benim dikkatimi çekti ne de böyle bir kişinin böyle bir eylemine müsamaha gösterdim. Bu konuda yayılan hikâyeleri muğlak ve yanlış olarak değerlendiriyorum. Kendi siyasi karakterim ve inançlarım gereği, sadece terörizm değil, aynı zamanda bu ülke

---

Cengizhan Halaçlı, “Amerikan Basınının Gözünden İşgal Yıllarında İzmir’de Kurulmuş Özerk Bir Yunan İdaresi: İyonya Devleti”, *Tarih ve Günce*, Sayı 11 (Yaz /2022), s. 133-153.

<sup>67</sup> TNA FO. 286/854, No. 658, Mr. Lindley’den Lozan’da Lord Curzon ve Dışişlerine İletilen Rapor, 18 Kasım 1922. Yunan orduları başkomutanı General Hacıanestis’in İstanbul’u işgal etme niyetiyle Trakya’ya kuvvet kaydırması ile ilgili olarak bk. TNA. FO. 286/811, Mr. Bentinck’ten Lord Balfour’a, No. 1. E. 8168/5/44. 17 Ağustos 1922.

<sup>68</sup> TNA FO. 286/854, No. 658, Mr. Lindley’den Lozan’da Lord Curzon ve Dışişlerine İletilen Rapor, 18 Kasım 1922. Gunaris bu iddialarda bulunsa da General Papulas, Anadolu’dan Trakya’ya yapılacak bir sevkıyatın yanlış olacağını bu durumun Fransızlarla çatışma tehlikesi doğuracağını General Hacıanestis’e iletildiğini mahkemede ifade ederek Gunaris’i yalanlamıştır. Bk. Rençberler, *agt*. s. 92.

<sup>69</sup> TNA FO. 286/854, No. 658, Mr. Lindley’den Lozan’da Lord Curzon ve Dışişlerine İletilen Rapor, 18 Kasım 1922.

halklarının düşünceleri üzerinde yersiz bir etki yaratma anlamına gelen her türlü eylemi her zaman onaylamazdım ve siyasi felakete yol açabilecek tüm tehlikeli tezahürlerden her zaman kaçınırdım. Bu bir dogma değil, hayatımı ve hizmetimi her zaman yönlendiren pratik siyasi ilkelerdir. Hatta böyle bir ilkeyi takip ettiğim için eleştirildim, çünkü her zaman başka bir eyleme girişmektense bu çizgide çalışmayı tercih ettim”.

İktidarda oldukları süre boyunca Türklerin, Anadolu’da bulunan ve Yunan Krallığı’na ait toprakları, Yunan ordusunun kontrolündeki şehirleri, kaleleri, ordunun büyük bir kısmını ve savaş malzemesini ele geçirmesine göz yumarak, vatana ihanet etmekle suçlanması üzerine, Gunaris tarafından hazırlanan savunmada, iddiaların doğruyu yansıtmadığını, iktidara geldiklerinde yeterli askerî güce sahip olmadıklarını ileri sürerek Küçük Asya’yı boşaltmaya imkânları olmasına rağmen bunu yapmadıklarını, Türklerle savaşa bütün güçleri ile devam ettiklerini, Küçük Asya’daki askerlerin sayısını 220.000’e çıkardıklarını, askerlere her türlü desteğin sağlandığını, ancak başarısızlığa uğradıklarını, başarısız olunmasının temel sebebinin Yunanistan’ın bütün kaynaklarını azami oranda savaş için seferber edilememesinden kaynaklandığını, bir sorumlu aranacaksa bunun da Küçük Asya’yı işgal kararı veren Venizelos Hükümeti olması gerektiğini, kendi dönemleri ile ilgili eylemlerin “*devlet işlerinin ihmalkâr ya da beceriksizce yönetilmesi olarak değerlendirilebileceğini, ancak asla vatana ihanet olarak değerlendirilemeyeceğini*” belirtmiştir.<sup>70</sup>

Gunaris, savunmasının devamında Küçük Asya seferini kendilerinin başlatmadığını, iktidara geldiklerinde Küçük Asya’daki savaşın sürdürülmesi için elinden geleni yaptıklarını şu sözlerle ifade etmiştir:<sup>71</sup>

“Biz bu askerî harekâtı mevcut bulduk, kusurlu koşullar altında başlatıldı, iki yıl boyunca o zaman ortaya çıkan elverişli koşullardan yararlanılmadan uzatıldı, bir an bile onların çalışmalarını eleştirmeyi düşünmedik, ancak tek çıkarları ülkemiz için olan Yunanlılar olarak, bu operasyonların başarısını sağlamak için tüm güçlerimizi bir araya getirdik ve aynı zamanda ulusal amacı gerçekleştirmek için elimizdeki tüm güçlerle tüm askerî ve diplomatik konularda çalıştık”.

Gunaris, “*Anadolu’daki Yunan Krallığı’na ait toprakları terk ettiği*” yönündeki iddialarla ilgili olarak, Yunanistan’ın Anadolu topraklarını ilhak için işgal etmediğini, esas amacının Türklerin Sevr Antlaşması’nı kabul etmelerini sağlamak ve bu sayede Osmanlı İmparatorluğu’ndan ayrılacak bölgelerde Yunan

<sup>70</sup> Aynı yer.

<sup>71</sup> Aynı yer.

Devleti himayesinde özerk devletler kurmak olduğunu söyleyerek şunları ifade etmiştir:<sup>72</sup>

“Küçük Asya'da Yunan ordusu tarafından işgal edilen toprakların Yunan Krallığı'nın bir parçası olduğunu söylemek tamamen yanlış olacaktır. Bu ifade hem hukuken hem de fiilen doğru değildir, çünkü Sevr Antlaşması imzacı devletlerin hiçbirisi tarafından onaylanmadığı gibi Yunanistan tarafından da onaylanmamıştır. Sonuç olarak ne onay teatisi yapılmış ne de antlaşmanın öngördüğü hukuki sonuçlar hayata geçirilmiştir. Yine, bu antlaşma onaylanmış olsaydı bile Küçük Asya'nın bundan etkilenen kısımları Yunanistan tarafından ilhak edilmeyecekti. Dolayısıyla bu bölgelerin Yunan Krallığı'nın bir parçası olduğu söylenemez. Yunanistan bu toprakları hiçbir zaman ilhak etmediği gibi, antlaşma hükümlerine göre hiçbir zaman da ilhak edemezdi... Sonuç olarak, zaten elde edilmemiş olan Yunan topraklarının kaybedilmesi de söz konusu değildir, bu toprakları Türkiye'den koparmak için tasarlanan askerî hareketin başarısız olması söz konusudur”.

Gunaris, savunmasının sonunda kendisine yöneltilen suçlamaların temeli olan Küçük Asya seferinin başarısız olmasının nedenlerini izah ederken önemli tespitlerde bulunmuş, Türk ordusunun başarılı olmasında etkili olan unsurları büyük bir açıklıkla izah etmiştir. Gunaris, Yunanistan'ın başarısız olmasında etkili olan unsurların başında İtilaf Devletleri'nin Yunanistan'a yeterli desteği vermemesinin geldiğini, Birinci Dünya Savaşı sırasında İtilaf Devletleri ile Yunanistan arasında imzalanan anlaşmanın tam bir ittifak antlaşması olmadığını, İtilaf Devletleri'ni Yunanistan'a yardım etme konusunda açık taahhütler altına sokmadığını, antlaşmanın hiçbir yerinde Yunan ulusal çıkarlarının ifade edilmediğini, Küçük Asya'nın işgali sırasında da Yunanistan'a destek vermeyeceklerini açıkça ifade ettiklerini, İtalya'nın tavrının düşmanca olduğunu, Fransa'nın manevi yardımı bile esirgediğini iddia etmiştir. Ayrıca İtilaf Devletleri'nin, Mondros Mütarekesi'nin uygulanmasında kararlı davranmadıklarını, Türkleri Sevr Anlaşması'nı kabul etmeye zorlayacak birlik ve kararlılık sergileyemediklerini, zira 1921 yılında düzenlenen Londra Konferansı'nda Türkler lehine pek çok iyileştirme yapılmasına rağmen Türklerin müzakereye dahi gerek görmediğini, Türklerin elindeki silah ve cephanenin toplanması ve Türklerin ulaşamayacağı yerlerde, özellikle askerî işgal bölgesinin dışındaki bölgelerde ve korunaklı depolarda muhafaza edilmesi gerektiğini oysa silah ve cephanelerin yeterince korunmadığını, kısa sürede Türklerin eline geçtiğini, Bulgaristan'da silahların toplanarak İtilaf Devletleri arasında pay edildiğini, aynı uygulamanın Osmanlı İmparatorluğu'nda hayata geçirilmediğini, Türklerin elindeki silahların toplanmasında Yunanistan'ın yetkili kılınması ve toplanan silahların Yunanistan'a verilmesi durumunda, Türklerin bu kadar kısa

---

<sup>72</sup>Aynı yer.

sürede bu kadar büyük bir askerî gücü bir araya getirmesinin mümkün olmayacağı iddia edilmiştir.<sup>73</sup>

Gunaris, Yunanistan’ın, İtilaf Devletleri’nin çıkarları doğrultusunda bir fedakârlık yaparak Ukrayna’ya asker göndermesinin de yanlış bir hamle olduğunu, bu hamlenin sadece daha fazla asker kaybına değil Rusya’daki Yunan nüfuzunun tamamen yok olmasına ve Rusların büyük bir istahla Türklere yardım etmesine neden olduğunu ileri sürmüştür. Ayrıca Türklerin, bağımsızlıkları için savaşı ve yıllar süren savaşlar nedeniyle tecrübe sahibi olmuş asker ve subaylara sahip olmalarının, başarılarında en önemli etken olduğu belirtilmiştir.<sup>74</sup>

Gunaris, Türk direnişine ortaya çıktığı ilk günlerde müdahale edilmesi gerektiğini, İzmir’in işgali ile başlayan ve Türklerin düzenli ordu savaşlarına geçtiği zamana kadar geçen sürede Türk direnişine müdahale edilmediğini, Venizelos hükümetinin müdahalede geç kaldığını, İtilaf Devletleri’nin Yunanistan’ın Türklere karşı yapacağı askerî harekâtlarda yalnız bıraktığını ve hatta engellediğini, Yunan ordusuna karşı bir saldırı olduğunda düşman askerlerinin takibinin üç kilometre ile sınırlandırılabilmediğini belirterek şunları ifade etmiştir:<sup>75</sup>

“Sormak zorundayım, o zamanki Yunan hükümeti nasıl oldu da bu tür doğal olmayan emirlere karşı çıkmadı? Bunu anlayamadığımı itiraf etmeliyim. Bu emirlerin Müttefiklerin o zamanki Yunanistan hükümetine güvenmemesinden mi kaynaklandığını, yoksa Müttefiklerin kendi aralarında bile güvensizlik olup olmadığını bilmiyorum.

Her halükârda, bu kısıtlamaların var olduğu, o zamanki Yunan hükümetinin kendisini bunlardan kurtaramadığı ve bu kısıtlamalar nedeniyle ya da hükümetin öngörü eksikliği nedeniyle, askerî bir saldırı için çok değerli olan 1919 ve 1920 yıllarının hiçbir şey yapılmadan geçmesine izin verildiği ve bu süre zarfında düşmanın ordusunu ve büyük bir direniş için etkili unsurlarını organize etme fırsatına sahip olduğu bir gerçektir”.

Gunaris savunmasını yaparken bunun bir siyasi hesaplaşma olduğunu bildiği için savunmasını olabildiğinde mantıklı bir şekilde ve dönemsel koşulları göz önünde bulundurarak kaleme almıştır. Aynı şekilde onunla beraber yargılanan diğer sanıklarda Gunaris gibi suçlamaları asılsız bularak kendilerinin suçsuz olduklarını dile getirmişlerdi. Ne var ki onların bu çabaları, yakın dönem tarihine önemli bir not olarak düşülmekle birlikte, bu siyasi hesaplaşmadan hayatlarını

---

<sup>73</sup> Aynı yer.

<sup>74</sup> Aynı yer.

<sup>75</sup> Aynı yer.

kurtarmalarına vesile olmayacaktı. Öyle ki bütün diplomatik baskılara rağmen askerî mahkeme tutuklu sanıklarla ilgili kararını 28 Kasım sabaha karşı açıklayarak oy birliği ile Dimitrios Gunaris'i, Nikolaos Stratos'u, Petros Protopapadakis'i, Nikolaos Theotokis'i, Georgios Hacıanestis'i, Ksenofon Stratigos'u, Mihail Gudas'ı ve Georgios Baltatzis'i suçlu bulacaktı. Kararda ismi geçenler vatana ihanetten, Ege'de savaşan Yunan askerinin maneviyatını çeşitli girişimlerle bozmaktan, cephane ve silahların Türklerin eline geçmesini sağlamaktan, Hacıanestis'i 26 Ağustos-5 Eylül 1922 tarihleri arasında Türklerle büyük bir araziyi teslim ederek, Türkler karşısında askerin gerilemesine sebep olduğundan suçlu bularak idamlarına karar vermişti. Mihail Gudas ve Ksenofon Stratigos'un ise ömür boyu hapsine karar verilmişti. Ayrıca Georgios Hacıanestis, Ksenofon Stratigos ve Mihail Gudas'ın askerlikten ihracı, Gunaris'in 200.000 drahmi, Stratos'un 335.000 drahmi, Protopapadakis'in 500.000 drahmi, Baltatzis'in 1.000.000 drahmi, Theotokis'in 1.000.000 drahmi ve Gudas'ın 200.000 drahmi olarak devlete tazminat ödemesi hükme bağlanmıştı.<sup>76</sup>

### Sonuç

Yunanistan'ın Batı Anadolu'da yaşadığı felaket sadece askerî bir yenilgi değildi. Kuruluşundan itibaren adım adım uygulamaya konulan Megali İdea projesinin de Anadolu'nun çorak topraklarında yok olup gitmesiydi. Helen uygarlığının kayıp topraklarını kurtaracağız düşüncesi ile başlatılan Batı Anadolu'yu işgal projesi, değişen siyasi, ekonomik ve askerî savaş koşulları, ülke içerisinde yaşanan bunalımların intikamcı bir ruha bürünerek kin dolu siyasi bir hesaplaşmaya dönüşmesi, Müttefiklerin dünya savaşı sonrasında kendi iç dengelerinin iyi analiz edilememesi ve toprağı işgal edilen bir halkın nasıl bir tepki vereceğinin, nasıl bir direniş sergileyeceğinin iyi hesaplanamaması gibi nedenlerle felaketle sonuçlanmıştır. Yaşanan felaket sadece yenilgiyi tadan Yunan ordusunu yıkıma götürmemişti. Ordu, bu yıkımı anavatana ihraç ederek ülkede huzurun yok olmasına ve ülkenin uzun yıllar sürecek bir kaosa sürüklenmesine neden olmuştu. Dahası bozgunu yaşayan ordu ile birlikte yüzyıllar boyunca Anadolu'yu yurt edilen yüzbinlerce Rum halkın evini barkını bırakarak Yunanistan'a akması ülkenin zaten bozuk olan sosyal ve ekonomik düzeninin de alt üst olmasına yol açmıştı. Bütün bu süreç dünyanın gözü önünde gerçekleşirken, Yunanistan, İhtilalci Subayların gölgesinde Lozan'da "*Ulusal çıkarlarını korumak*" düşüncesiyle topraklarının bir kısmını virana çevirdiği Türkiye'nin haklı taleplerine karşı Müttefiklerinin desteğini talep edecekti.

<sup>76</sup> Erdem, *age.* s. 521.

Böyle bir ortamda İhtilal Komitesi, “sebeP olduğuna karar verdiği” yenilginin sorumlularını cezalandırmak amacıyla bir mahkeme oluşturarak, linç kampanyasına dönüştürdüğü süreçte intikamcı bir anlayışla hesap sormaya kalkışmıştı. ŞüpHe yok ki bu hesap sorma sadece 1919-1922 yılları arasında meydana gelen gelişmelerin değil, Yunanistan’da gerilimli bir ortamda uzun yıllar önce başlayan siyasi bir kamplaşmanın da son raunduYdu.

13 Kasım 1922 tarihinde görölmeye başlayan ve Yunan tarihinde “*Altılar Davası*” olarak bilinen yargılama süreci, 28 Kasım 1922 tarihinde sonuçlandığında Yunanistan bütün bu gelişmelerden derin bir yara almıştı ve bu yara ülkenin bundan sonraki yapılanmasına geri dönülemez bir şekilde nüfuz etmişti. Yunanistan’ın bundan sonra yaşayacağı gelişmeler bunu açık bir şekilde göstermişti.

Yargılama sürecinin en önemli tanığı ve sorumlularından biri görülen Gunaris’e, başta vatana ihanet olmak üzere, pek çok suçlama yöneltilmiştir. Hastalığı vesilesiyle duruşmaları takip edemeyen ve hasta yatağında savunmasını yazmak zorunda bırakılan Gunaris, sorulara açık yüreklilikle ve büyük oranda dönemin koşullarını da gözetecek şekilde öz eleştiriden ziyade yaptıklarının haklılığını savunacak şekilde cevaplar vermiştir. Yaptığı savunmada, öncelikle mahkemenin teşekkülüne ve yargılama usulüne itiraz etmiş, kendisine yöneltilen suçlamaları reddederek davanın siyasi bir amaca hizmet ettiğini ifade etmiştir.

Gunaris’in kendisine yöneltilen suçlamalara verdiği cevap, kabinede bakan veya başbakanlık yaptığı dönemde yaşananların, Batı Anadolu’nun işgali sürecinin ve 1920 sonrası gelişmelerin Yunanistan gözünden değerlendirilmesi açısından son derece önemlidir. Gunaris, suçlamaların hiçbirisini kabul etmemiş, yenilginin faturasını Müttefiklerine, dönemin koşullarının iyi analiz edilememesine, “*kendilerine savaşı miras bırakan*” Venizelos hükümetine ve en nihayetinde ordu komutanlarına kesmeye çalışmıştır. Savunmada; Mondros Mütarekesi’nin uygulanmasında İtilaf Devletleri’nin kararlı davranmadıkları, Türklerin elindeki silahların toplanmasında Yunanistan’ın sürece dâhil edilmediği, Müttefiklerin Yunanistan’a gerekli siyasi, askerî ve ekonomik desteği vermedikleri belirtilerek yenilgide en büyük payın Müttefik Devletlere ait olduğu belirtilmiştir. Bu süreçte Venizelos hükümeti ise Yunan ordusunu Batı Anadolu macerasına sürüklemek, Türk direnişine karşı vaktinde ve etkili mücadele etmemek, ordu içerisinde siyasi kamplaşmalara sebep olmak, Müttefik devletlerle kapsamlı bir ittifak antlaşması yapmadan işgal harekâtına başlamakla itham edilmiştir. Gunaris, savunmasının pek çok yerinde de yenilgide komutanları suçlamış, onlara her türlü imkânın sağlandığını, istenen para ve silahları tedarik ettiği halde başarının yakalanamadığını ifade etmiştir. Gunaris ile birlikte yargılanan diğer sanıklar da davayı siyasi bir dava olarak nitelendirerek

suçsuz olduklarını Anadolu’da yaşanan yenilginin sorumluluğunun kendilerinin değil, Yunanistan’ı bu olaya sürükleyen Venizelos ve onunla birlikte hareket edenlerin omuzlarında olduğunu dile getirmişlerdi. Öyle ki, Anadolu harekâtı sırasında 1, 5 ve 10. Tümen Komutanlığı görevini icra eden General Sumilas’a mahkeme başkanının yenilginin yaşanmasında hata neredeydi soruna verdiği, *“kanımca hata, Yunanistan’ın Küçük Asya’ya çıkışındadır”* cevabı bu ifadeleri destekler niteliktedir.

Gunaris’in savunmasında kendi açısından Türk tarafındaki gelişmelerin yeterince dikkate alınmadığı, Türklerin başarısında uzun süren savaşlarda tecrübe kazanan subay ve erlerin etkili olduğu şeklindeki sıg bir değerlendirmeye yer verildiği, Mustafa Kemal Paşa öncülüğünde başlayan Millî Mücadele hareketinin siyasi, ekonomik ve sosyal boyutlarının yeterince dikkate alınmadığı görülmektedir. Halbuki bu zaferin kazanılmasında Mustafa Kemal Paşa öncülüğündeki Anadolu hareketinin kendi iç dinamikleri etkili olmakla birlikte değişen siyasi konjonktürde dünyadaki gelişmeleri iyi okuyan, analiz eden ve buna göre politika geliştiren bir liderin vizyonu da etkili olmuştur.

Küçük Asya Seferi süresince hataları sıralayarak özeleştiri yapmaktan ziyade uyguladıkları politikaların, orduya verdikleri desteklerin haklılığını çeşitli argümanlarla sıralayan Gunaris’a göre, kendisi ve arkadaşları ülkeye ihanet ile suçlanacak hiçbir faaliyette bulunmayarak Yunanistan’ın çıkarlarını her şeyden üstün tutmuşlardı. Ona göre, yargılamalar devam eden siyasi bir linçin hesaplaşmasıydı ve hiçbir şekilde gerçeği yansıtmıyordu. İdama gönderilecek olsalar da bu onlar için kabul edilecek bir durum değildi. Dahası, yapılan bu yargılamalar Yunanistan’ın yakın dönem tarihinde kara bir leke olarak anılacaktı.

Gunaris’in savunmasının satır aralarında ifade edilen *“resmi olarak Batı Anadolu’nun hiçbir zaman Yunan toprağı olmadığı, Yunan ordusunun Sevr’i kabul ettirmek için öne sürüldüğü”* gibi tespitler, 1921 yılında ortaya atılan Batı Anadolu’da özerk bir devlet kurulma teklifinin gerçeklerle uyuşmadığı şeklindeki yorumlar, *Megali İdea* düşüncesinin kendi nazariyeleri açısından da çöktüğünün göstermesi bakımından önemlidir.

## Kaynaklar

### Arşiv Kaynakları

*The National Archives (TNA), Kew, Birleşik Krallık*

Foreign Office (FO)/476/36, Annual Report, C. 159541/14841/19.

TNA FO. 286/809, Mr. Lindley'den Lord Curzon'a, No. 556, 1 Ekim 1922.

TNA FO. 286/809, Mr. Lindley'den Lord Curzon'a, No. 599, Ek. 1, 18 Ekim 1922;

TNA FO. 286/809, Mr. Lindley'den Lord Curzon'a, No. 635, Ek. 2, 13 Kasım 1922.

TNA FO. 286/809, Mr. Lindley'den Lord Curzon'a, No. 658, 18 Kasım 1922.

TNA FO. 286/809, Mr. Lindley'den Lord Curzon'a, No. 673, 11 Kasım 1922.

TNA FO. 286/810, Mr. Bentinck'ten Lord Curzon'a, No. 690, 1 Aralık 1922.

TNA FO. 286/810, Mr. Lindley'den Lord Curzon'a, No. 708, 12 Aralık 1922.

TNA FO. 286/854, No. 658, Mr. Lindley'den Lozan'da Lord Curzon ve Dışişlerine İletilen Rapor, 18 Kasım 1922.

TNA FO. 286/857, E. 12734/143/44, No. 1 ve E. 11922/143/44, No. 1.

TNA FO. 371/6541, No. 765, İngiltere'nin İstanbul Yüksek Komiserliğinden İngiliz Dış İşleri Bakanlığı'na 28 Ekim 1919.

TNA, FO. 476/36, Annual Report 1920, C. 159541/14841/19.

TNA, FO. 476/36, Annual Report, 1921, C. 159541/14841/19.

TNA, FO. 476/36, Annual Report, C. 159541/14841/19.

TNA, FO. 476/36. Annual Report 1922, C. 15199/15199/19.

TNA. FO. 286/811, Mr. Bentinck'ten Lord Balfour'a, No. 1. E. 8168/5/44. 17 Ağustos 1922.

TNA. FO. 476/36, Annual Report 1922, No. 122146.

TNA. WO. 32/5739, Mr. Lindley'den Balfour'a, No. E 7351/27/44, 14 Temmuz 1922.

### **Kitap, Makale ve Tezler**

- ARİF Mehmet (1969) *General Papulas'ın Hatıratı*, Yeni İstanbul Kültür Yay. İstanbul.
- BOZKURT Abdurrahman (2021) *İngiliz Perspektifinden Türkiye ve Millî Hareket (1918-1922)*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- CHARLWOOD David (2020) *A Year Of Global Turmoil*, Pen And Sword History, South Yorkshire.
- CİHANGİR Çiğdem Kılıçoğlu (2016) Yunanistan'da Monarşi Üzerine Bir Değerlendirme, *Ankara Üniversitesi İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 58, Bahar, s. 99-121.
- DALBY Andrew (2014) *Eleftheros Venizelos 1919-1923 Barış Görüşmeleri ve Sonrası*, Çeviren Dinçer DEMİRKENT, Akılçelen Kitaplar Yayınları, Ankara.
- DEMİRHAN Hasan (2012) *Yunanistan'da Emperyalist Karga (1914-1918)*, İdil Yayınları, İstanbul.
- EDİZ İsmail (2015) *Diplomasi ve Savaş, İngiliz Belgelerinde Batı Anadolu'da Yunan İşgali 1919-1922*, ATAM Yayınları, Ankara.
- ERDEM Nilüfer (2010) *Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Hareketi (1919-1923)*, Derlem Yayınları İstanbul.
- (2014) Yunan Kaynaklarına Göre 1922 Yılında Batı Anadolu'da Otonom Devlet Kurmaya Yönelik Faaliyetler, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 14, Sayı 29, (Güz), s. 97-140.
- GÜVEN Cemal (2014) Küçük Asya Felaketi Sonrası Yunanistan'da Altıların Yargılanması ve İdamı, *Büyük Taarruzun 90. Yılında Uluslararası Millî Mücadele ve Zafer Yolu Sempozyumu*, Uşak, 2-4 Ekim 2012, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Cilt II, Ankara.
- GÜVENBAŞ Şehnaz (2020) İstihbarat Raporları Işığında Türk İstiklal Harbi'nin Yunanistan'a Etkisi, *Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 18, Sayı 32, s. 121-176.
- HALAÇLI Cengizhan (2022) Amerikan Basınının Gözünden İşgal Yıllarında İzmir'de Kurulmuş Özerk Bir Yunan İdaresi: İyonya Devleti, *Tarih ve Günce*, Sayı 11, Yaz, s. 133-153.
- HELMREICH Paul C. (1996) *Sevr Entrikaları*, Çev. Şerif EROL, Sabah Kitapları Yayınları İstanbul.

- KALELIOĞLU Oğuz (2008) Türk-Yunan İlişkileri ve Megali İdea, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt 11, Sayı 41, s. 105-123.
- KARACAN Ali Naci (1971) *Lozan*, 2. Baskı, Milliyet Yayınları İstanbul.
- ÖZSÜER Esra (2023) Eleftherios Venizelos'un Hatıratında Paris Barış Konferansı ve İzmir'in Yunanlara Bırakılma Kararı, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 59 (Cumhuriyet'in 100. Yılı Özel Sayısı), Konya, 2023, s. 269-315.
- (2025), *Megali İdea*, Kronik Kitap, İstanbul.
- ÖZTOPRAK İzzet (2006) *Kurtuluş Savaşı ile İlgili Yunan Belgeleri*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları Ankara.
- PALLIS Alexander Anastasius (1995) *Yunanlıların Anadolu Macerası (1915-1922)*, Çev. Orhan Azizoglu, Yapı Kredi Yayınları İstanbul.
- RENÇBERLER Özgür (2021) *Yunanistan'da Ulusal Ayrışma Söylemlerinin Eleştirel Çözümlemesi: Venizelos ve Metaksas Hesaplaşması*, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balkan Çalışmaları Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Edirne.
- SMITH Michael Llewellyn (2002) *Yunan Düşü*, Çev. Halil İNAL, Ayraç Yayınları Ankara.
- ŞAHİN İsmail - MÜEZZİNOĞLU Ersin (2016) Lokarno ve Musul Kısacasında Türk Dış Politikası, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt 5, Sayı 4, s. 641-676.
- TAĞMAT Çağla Derya (2018) *Lozan Konferansı'nda Yunan Diplomasisi 1922-1923*, Libra Yayınları İstanbul, 2018.
- TOYNBEE Arnold Joseph (2007) *Türkiye'de ve Yunanistan'da Batı Meselesi*, Çev. Dr. Kadri Mustafa ORAĞLI, Yeditepe Yayınları İstanbul.
- WEBB Simon (2016) *1919 Britain's Year of Revolution*, Pen And Sword History Publish, South Yorkshire.
- YAVUZ Resul (2023) Mudanya Mütarekesi'ne Giden Süreçte Çanakkale'ye Yönelen Türk Kuvvetlerini Durdurmak için İngiliz ve Fransız Hükümetleri Arasında Yaşanan Görüş Ayrılıkları, *Sakarya Zaferi ve Haymana V*, Haz.: Temuçin F. ERTAN - Hakan UZUN, Ankara Üniversitesi İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları Ankara.

YILDIRIM Hatice (2020) Türk Basınına Göre Venizelos'un 1920 Seçimlerini Kaybetmesi ve Yankıları, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 20, Sayı 41, Güz, s. 509-539.